

OPPILAITOSTEN TURVALLISUUSSUUNNITELMA

Hyvinvointipalvelut

SISÄLTÖ

1 PERUSTEET	3
2 OPISKELUTURVALLISUUDEN LÄHTÖKOHDAT	3
2.1 Kodin ja oppilaitoksen yhteistyö	4
2.2 Oppilaitoksen pelastussuunnitelma	4
2.3 Järjestyssäännöt	4
2.4 Liikenneturvallisuus	4
3 OPISKELUHUOLTOTYÖ JA TUKIPALVELUT	4
3.1 Opiskeluhuollon palvelujen järjestäminen Haminassa	5
3.2 Kouluterveydenhoito ja hammashuolto	6
3.2.1 Terveystieteiden hoito	6
3.2.2 Hammashuolto	7
3.3 Muut tukipalvelut	7
3.3.1 Koulukuljetus	7
3.3.2 Vakuutukset	8
4 OPPILAITOSTA KOHTAAVA KRIISI	8
4.1 Oppilaitosten kriisiytyminen	8
4.2 Taustatietoa kriiseistä ja henkisestä tuesta	9
4.3 Yleiset toimintaperiaatteet kriisitilanteissa	12
4.3.1 Kuolemantapaus ja itsemurha	14
4.3.2 Väkivallan uhka tai väkivaltatilanne	18
4.3.3 Seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö	20
4.3.4 Lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi	21
5 OPPILAITOKSEN ONGELMATILANTEET	23
5.1 Onnettomuus ja tapaturma	23
5.2 Ennaltaehkäisevä opiskeluhoitotyö	23
5.2.1 Kiusaaminen	23
5.2.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy Haminassa	27
5.3 Omaisuusrikokset	28
5.4 Aatteellinen toiminta	28
5.5 Päihteet	29
5.6 Kurinpitomenettely	30
6 SALASSAPITOVOLLLISUUS	32
6.1 Opetuksen julkisuuden rajoittaminen	33
6.2 Asiakirjajulkisuus	33

LIITTEET

http://www.oph.fi/opetustoimen_turvallisuusopas

1 PERUSTEET

Turvallisuutta pidetään luonnollisena osana kaikkea toimintaa ja turvallisuus kuuluu kaikille. Turvallisuuden takaamiseksi joudutaan yhä enemmän kiinnittämään huomiota erilaisiin turvallisuusjärjestelyihin ja ottamaan näihin liittyvät asiat osaksi jokapäiväistä toimintaa. Turvallisuudesta huolehtiminen ei liity vain poikkeusolojen tilanteisiin vaan toimenpiteiden keskeisenä tavoitteena on taata toiminnan turvallisuus normaaliaikoina.

Turvallisuus on jokaisen lapsen, nuoren ja aikuisen perusoikeus. Aikuiset ovat vastuussa siitä, että jokaisella opiskelijalla on opiskeluympäristö, jossa on mahdollista kasvaa, kehittyä ja opiskella turvallisesti. Turvallisuussuunnitelman tarkoituksena on turvata koulu yhteisön jäsenille nopea ja tehokas apu kriisitilanteissa. Sen avulla pyritään selviytymään mahdollisimman pienillä vahingoilla kriisitilanteissa ja auttamaan kaikkia osallisia arkeen palaamisessa. Tietoisuus toimintaohjeista voi myös ennaltaehkäistä joitakin kriisejä. Tavoitteena on vahvistaa koulu yhteisön jäsenten kykyä selviytyä ja säilyttää toimintakyky vaikeissa tilanteissa.

Esiopetusta, perusopetusta, lukiokoulutusta sekä ammatillista koulutusta koskevissa säädöksissä määritellään oikeus fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti turvalliseen oppimisympäristöön. Turvallisuussuunnitelma pitää sisällään toimintaohjeet koko kunnan tasolla tarkasteltuna niin ennaltaehkäisyä, ennakoivan, korjaavan, kriisitilanteissa tarvittavan toiminnan kuin jälkipuinnin osalta. Koulutuksen järjestäjän tulee yhdessä oppilaitosten johdon sekä henkilökunnan kanssa suunnitella ja organisoida toiminta niin, että opetus ja oppiminen voivat toteutua turvallisissa olosuhteissa ja ympäristössä.

Oppilaitosturvallisuuden varmistamiseksi Haminan kaupungin hyvinvointipalveluissa on laadittu valmiussuunnitelma, käsissä oleva oppilaitosten turvallisuussuunnitelma sekä oppilaitoskohtaiset pelastussuunnitelmat. Valmiussuunnitelman tarkoituksena on ohjata toimintaa siten, että sen ydintehdävät kyetään hoitamaan kaikissa olosuhteissa mahdollisimman tehokkaasti ja tarkoituksenmukaisesti. Turvallisuussuunnitelman tarkoituksena on toimia oppilaitosten turvallisuustyön runkona. Yksikkökohtaiset pelastussuunnitelmat täydentävät turvallisuussuunnitelmaa.

Oppilaitosten turvallisuussuunnitelman päivittämisestä vastaa jatkossa opetuspäällikkö.

Haminan oppilaitosten turvallisuussuunnitelmassa oppilas- ja opiskelijahuollosta käytetään jatkossa selvyden vuoksi termiä opiskeluhoito, oppilaasta ja opiskelijasta nimitystä opiskelija ja koulusta ja oppilaitoksesta termiä oppilaitos.

2 OPISKELUTURVALLISUUDEN LÄHTÖKOHDAT

Perusopetusta sekä lukio-opetusta ohjaavan lainsäädännön mukaan opiskelijoilla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön. Opiskelijalla on oikeus nauttia fyysisen ja psyykkisen turvallisuuden tunteesta opiskelunsa aikana. Oppilaitosten tehtävänä on pyrkiä parhaan kykynsä mukaan ennaltaehkäisemään mahdolliset turvallisuutta vaarantavat tekijät sekä turvallisuuden vaarantuessa ryhtymään nopeisiin toimenpiteisiin vahinkojen minimoimiseksi sekä asian korjaamiseksi.

2.1 Kodin ja oppilaitoksen yhteistyö

Huoltajalla on ensisijainen vastuu lapsensa kasvatuksesta. Oppilaitos tukee kotien kasvatustehtävää ja vastaa opiskelijan kasvatuksesta ja opetuksesta oppilaitosyhteisön jäsenenä. Tavoitteena on edistää lasten ja nuorten oppimisen edellytyksiä, turvallisuutta ja koko oppilaitosyhteisön hyvinvointia. Yhteistyön lähtökohtana ovat yhteiset kasvatukselliset tavoitteet ja päämäärät, ja ongelmiin pyritään puuttumaan mahdollisimman varhain. Oppilaitos on yhteistyössä huoltajan kanssa niin, että hän voi osaltaan tukea lapsensa tavoitteellista oppimista ja koulunkäyntiä. Kodin ja oppilaitoksen yhteistyötä toteutetaan sekä yhteisö- että yksilötasolla. Huoltajalla on mahdollisuus antaa palautetta suoraan opettajille tai rehtorille sekä osallistua oppilaitoksen kehittämiseen mm. arviointikyselyjen perusteella. Kodin ja oppilaitoksen välinen yhteistyö edellyttää oppilaitoksen henkilöstön aktiivisuutta ja aloitteellisuutta sekä keskustelua ja tiedottamista huoltajan, opettajan ja opiskelijan oikeuksista sekä velvollisuuksista. Yhteistyön lähtökohtana on osapuolten tasa-arvoisuus ja keskinäinen kunnioitus.

Kodin ja oppilaitoksen välisiä yhteistyömuotoja ovat mm. vanhempaintoimikuntien toiminta, vanhempainillat, opettajien ja huoltajien tapaamiset, puhelin keskustelut, tiedotteet, Wilma-viestintäjärjestelmä, sähköpostiviestit, yhteiset tapahtumat ja koulupäivät. Kriisitilanteissa nopean tiedottamisen viestintäkanavana toimii Wilma-järjestelmä.

2.2 Oppilaitoksen pelastussuunnitelma

Kullakin oppilaitoksella on oppilaitoskohtainen pelastussuunnitelma, jossa tulevat selkeästi esiin oppilaitoksen yksilölliset turvallisuusriskit sekä erilaisissa vaaratilanteissa toimiminen. Kunkin oppilaitoksen johtaja/rehtori vastaa siitä, että henkilöstö on tietoinen oppilaitoksen pelastussuunnitelmasta ja siinä ilmenevistä vastuista.

2.3 Järjestyssäännöt

Kullakin koululla tulee olla lasten- ja nuorten palveluiden lautakunnan hyväksymät järjestyssäännöt.

2.4 Liikenneturvallisuus

Liikennekasvatus kuuluu osana oppilaitosten opetussuunnitelmiin. Erilaiset teemapäivät sekä retket ovat hyviä mahdollisuuksia liikennekasvatuksen toteuttamiselle.

Oppilaitosten tulee kartoittaa koulumatkoihin sekä oppilaitoksen toimintaan liittyvät liikenteelliset riskitekijät. Muuttuvista liikenteen riskitekijöistä tulee välittömästi ilmoittaa opetuspäällikölle, tekniseen toimeen sekä tarvittaessa poliisille.

3 OPISKELUHUOLTOTYÖ JA TUKIPALVELUT

Laki oppilas- ja opiskelijahuollosta (1287/2013) astui voimaan elokuussa 2014. Laki kattaa opiskeluhuollon palvelut esiopetuksesta toisen asteen koulutukseen. Opiskeluhuoltolain opetussuunnitelman mukaisella opiskeluhuollolla tarkoitetaan toimintaa, jonka avulla tuetaan yhteisöllistä ja yksilöllistä hyvinvointia sekä terveellisen ja turvallisen oppimisympäristön syntymistä, edistetään mielenterveyttä ja ehkäistään syrjäytymistä sekä edistetään oppilaitosyhteisön hyvinvointia. Opis-

keluhuollolla on keskeinen rooli erilaisten opetusjärjestelyjen suunnittelussa, tehostetun ja erityisen tuen valmisteluissa ja seurannassa sekä koulunkäynnin tukitoimien arvioinnissa ja suunnittelussa. Opiskeluhooltohenkilöstö toimii kiinteässä yhteistyössä opettajien, erityisopettajien, opinto-ohjaajien, opiskelijoiden ja huoltajien sekä eri yhteistyötahojen kanssa. Opiskeluhoolto toimii välittäjänä kodin ja oppilaitoksen ristiriitatilanteissa ja vastaa osaltaan oppilaitosten kriisityöstä. Koulupsykologin ja kuraattorin asiantuntemusta käytetään myös konsultaatio- ja kehittämistoimintaan.

Yhteisöllisellä opiskeluhoollolla tarkoitetaan toimintakulttuuria ja toimia, jossa seurataan oppilaitosryhmien hyvinvointia, sekä edistetään opiskelijoiden oppimista, terveyttä, sosiaalista vastuullisuutta, vuorovaikutusta ja osallisuutta. Yhteisöllisen opiskeluhoollon lisäksi tärkeä osa opiskelijan hyvän oppimisen, psyykkisen ja fyysisen terveyden sekä sosiaalisen hyvinvoinnin edistämisessä ja ylläpitämisessä on yksilökohtainen opiskeluhoolto. Yksittäisen opiskelijan tukemiseksi voidaan järjestää yksilökäyntejä sekä perustaa tarvittaessa monialainen asiantuntijaryhmä, jonka kokoa se, jolle asia työtehtävien perusteella kuuluu. Asiantuntijaryhmä on aina monialainen, mikä tarkoittaa että ryhmässä on opetushenkilöstön lisäksi kouluterveydenhuoltoa, psykologi- tai kuraattoripalveluja riippuen käsiteltävästä asiasta.

Haminan perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa on kuvattu yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhoollon päälinjaukset. Oppilaitoskohtaisissa opiskeluhooltosuunnitelmissa kuvataan yksityiskohtaisemmin kunkin oppilaitoksen käytänteet sekä oppilaitoskohtaiset resurssit mm. opiskeluhoollon osalta.

3.1 Opiskeluhoollon palvelujen järjestäminen Haminassa

Opiskeluhoolto on 1.7.2015 voimaan astuneen organisaatiomuutoksen yhteydessä sijoitettu hyvinvointipalvelujen varhaiskasvatus- ja tukipalvelut -toimialueeseen, josta vastaa varhaiskasvatuspäällikkö. Koulukuraattorit, koulupsykologit, kouluterveydenhuolto, mukaan luettuna psykiatrisen sairaanhoitaja (psyykkari), sekä perheneuvola kuuluvat varhaiskasvatus- ja tukipalvelut toimialueeseen. Koululääkäri kuuluu terveydenhuoltopalveluihin.

Monialaisuus:

Esi- ja perusopetuksessa ja lukiossa sekä erilaisia palveluja tarjoavissa toiminnoissa työskentelee lasten ja nuorten kanssa päivittäin useiden eri ammattialojen edustajia. Monialaisuus tarkoittaa näiden eri alojen edustajien ammattitaidon hyödyntämistä yhteistyössä ja suunnitelmallisesti siten, että lasten ja nuorten kehitystä, oppimista, hyvinvointia ja turvallisuutta sekä kotien kasvatustehtävää voidaan tukea parhaalla mahdollisella tavalla.

Opiskeluhooltopalvelut:

Haminan kaupungin oppilaitosten jokaisella asteella on lakisääteiset palvelut käytössään, joihin kuuluu oppilaitosten opiskelijoille koulu- ja opiskeluterveydenhuolto sekä kuraattori- ja psykologipalvelut. Haminan oppilaitosten perusopetuksessa on kaksi koulupsykologia ja toisella asteella yksi koulupsykologi. Koulupsykologien työnkuvassa painottuvat oppimisvaikeuksien, koulunkäynnin ja opiskelun tukeminen sekä psyykkisen hyvinvoinnin edistäminen. Perusopetuksessa on kaksi koulukuraattoria ja toisella asteella yksi opiskelukuraattori. Kuraattorien työssä painottuvat opiskelijoiden sosiaalisten ongelmien ja erilaisten ristiriitatilanteiden selvittely sekä psyykkisen hyvinvoinnin, koulunkäynnin ja opiskelun tukeminen.

Opiskeluhooltolain mukaisesti opiskelijalle on järjestettävä mahdollisuus keskustella henkilökohtaisesti opiskeluhoollon psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työ-

päivänä sen jälkeen kun opiskelija on sitä pyytänyt. Henkilökohtainen keskustelu-aika on järjestettävä myös opiskelijan huoltajan tai muun henkilön yhteydenoton perusteella. Kiireellisissä tapauksissa mahdollisuus keskusteluun on järjestettävä samana tai seuraavana työpäivänä. Opiskeluhoitotyössä yksilöllisen tuen lisäksi keskeistä on osallistuminen yhteisölliseen opiskeluhoitotyöhön.

Alakouluilla toimii yhteensä viisi terveydenhoitajaa ja yläkouluilla kaksi. Terveydenhoitajan työskentelyaika koululla riippuu oppilasmäärästä. Perusasteella toimii yksi koululääkäri. Toisella asteella on terveydenhoitajan- ja lääkäripalvelut. Koulu- ja opiskeluterveydenhuollon keskeisenä tehtävänä on turvata opiskelijoiden paras mahdollinen fyysinen ja psyykinen terveys sekä terveyttä edistävä oppilaitosympäristö.

Terveydenhoitaja toimii alansa asiantuntijana ja osallistuu oppilaitoksen kriisityöhön yhdessä muun opiskeluhoitohenkilöstön kanssa. Yläkouluilla toimii yksi yhteinen psykiatrinen sairaanhoitaja eli psykkari, joka osallistuu opiskelijoiden ja oppilaitosyhteisön psyykkisen hyvinvoinnin tukemiseen ja edistämiseen. Psykkari antaa tarvittaessa ja mahdollisuuksien mukaan työpanoksensa myös toiselle asteelle.

Koulujen ja oppilaitosten opiskeluhoitohenkilöstön tärkeimpiä yhteistyökumppaneita ovat mm. terveydenhuolto, varhaiserityisopettajat (veo:t), perheneuvola, Laku-kuntoutus, nuorisopsykiatrian Ensisio-työryhmä, lastensuojelu ja perhetyö, nuorisotoimi, seurakunta, poliisi, järjestöt, A-klinikka, Etsivä -nuorisotyö sekä erilaiset kuntouttavat tahot ja erikoissairaanhoidon yksiköt (mm. psykiatria ja neurologia).

Opiskeluhoito ja lastensuojeluviranomaiset tekevät säännöllisesti ennaltaehkäisevää yhteistyötä. Tilanteissa, joissa lapsen tai nuoren kasvu ja kehitys vaarantuu kasvuympäristössä olevien tekijöiden vuoksi, opiskeluhoito toimii lastensuojelulain mukaisesti.

Opiskeluhoollon työntekijät tekevät kriisitilanteissa yhteistyötä oppilaitoksen henkilökunnan kanssa. Lisäksi tukea ja kriisiapua on saatavissa Haminan seudun kriisiryhmältä, johon kuuluu asiantuntijoita eri hoitotahoilta ja seurakunnasta. Yhteyden tähän kriisiryhmään saa opiskeluhoitohenkilöstön kautta sekä terveysaseman terveystieteiden psykologin (puh. 0400 804605) tai vastaavan sosiaalityöntekijän (puh. 040 7732692) kautta.

Opiskeluhoollon työntekijöiden yhteystiedot:

<http://www.hamina.fi/fi/Asukkaat/Koulutus%20ja%20opetus/Oppilashuolto/>

Muita tärkeitä yhteystietoja liitteessä 1.

3.2 Kouluterveydenhoito ja hammashuolto

3.2.1 Terveydenhoito

Kouluterveydenhuollossa on tärkeää ehkäisevän työn merkitys. Keskeistä opiskelijakohtaisissa tapaamisissa on terveystieteiden opetus. Perusopetuksessa terveydenhoitaja tapaa jokaisen opiskelijan vähintään kerran vuodessa. Tarvittaessa terveyden ja hyvinvoinnin seuranta jatkuu yksilöllisen suunnitelman mukaan.

Koululääkärin tarkastukset ovat ensimmäisen, viidennen ja kahdeksannen luokan opiskelijoille. Tarkastuksiin kutsutaan vanhemmat mukaan. Toisella asteella terveydenhoitajan tarkastukset ovat ensimmäisen ja toisen vuoden opiskelijoille. Valmistuvat opiskelijat tavataan tarpeen mukaan. Lääkärin tarkastus tehdään toisen vuoden opiskelijoille.

Uuden opiskeluhuoltolain mukaan terveydenhoitajan työaika on järjestettävä niin, että opiskelija voi tarvittaessa päästä terveydenhoitajan vastaanotolle myös ilman ajanvarausta. Kaikissa oppilaitoksissa opiskelijan on mahdollista tulla juttelemaan terveydenhoitajalle huolistaan. Hyväksi yhteydenottomahdollisuudeksi on muodostunut Wilma-viestijärjestelmä.

Yläkouluilla ja toisella asteella on saatavilla psykiatrisen sairaanhoitajan tukea mielenterveyteen liittyvissä asioissa.

Kouluissa terveydenhoitaja voi tehdä myös kotikäyntejä yhdessä esim. kuraattorin tai opettajan kanssa. Terveydenhoitaja/lääkäri on mukana opiskelijan terveydentilaan liittyvissä opiskelijakohtaisissa neuvotteluissa. Tarve neuvotteluun voi syntyä opiskelijan oppimisvaikeuksista tai fyysisestä/psykkisestä terveydestä. Siihen voi liittyä myös arvio lisätutkimuksista tai lähetteen tarpeellisuudesta jatkohoitoon/kuntoutukseen esimerkiksi toimintaterapiaan tai nuorisopsykiatrian poliklinikalle. Koululääkäri pyrkii tapaamaan kaikki erityisoppilaat perheineen.

Äkillisissä sairastapauksissa ja tapaturmissa opiskelija lähetetään tarvittaessa jatkohoitoon terveyskeskukseen. Asiasta ilmoitetaan huoltajalle mahdollisimman nopeasti. Opiskelija lähetetään kotiin vain, jos huoltajan kanssa on asiasta sovittu.

Kouluterveydenhuollolle kuuluu myös koulun terveydellisten olojen valvonta yhdessä työterveyshuollon kanssa.

3.2.2 Hammashuolto

Opiskelijoiden hampaat hoidetaan koulun osoittamassa hammashoitolassa. Suun ja hampaiden tarkastukset ja ehkäisevä toiminta hoidetaan yksilöllisesti ala- ja yläkoululaisilla. Tarkastukset tehdään 1 - 2 vuoden välein hoidon tarpeesta riippuen. Hammastapaturmat hoidetaan välittömästi. Koulut eivät vastaa opiskelijoiden hammashoitokuljetusten toteuttamisesta. Kuljetuksen aikana taksinkuljettaja vastaa kuljetuksen turvallisuudesta, hammashoitolassa hoitoa odottavien opiskelijoiden valvonta kuuluu hammashoitolan henkilökunnalle.

Toisen asteen opiskelijat huolehtivat ajantilauksen hammashoitolaan itsenäisesti. Alle 18-vuotiaiden hammashuolto on maksutonta.

3.3 Muut tukipalvelut

3.3.1 Koulukuljetus

Turvallisuuden edistämiseen kuuluvat myös koulukuljetuksia koskevat toimintatavat. Haminan kaupungin pääperiaatteet koulukuljetuksien järjestämisessä ovat turvallisuus, tasapuolisuus, tarkoituksemukaisuus ja taloudellisuus. Koulutus- ja kirjastolautakunnan 28.5.2013 § 42 hyväksymässä koulukuljetusoppaassa on esitetty ne periaatteet, joiden mukaan opiskelijoille myönnetään maksuton koulukuljetus, kerrotaan kuljetusten järjestämisestä eri kulkumuodoittain sekä annetaan ohjeita koulukuljetuksen hakemiseksi, kuljetusaikaiseen käyttäytymiseen ja poikkeavien tilanteiden varalle. Koulukuljetusopasta päivitetään ja se valmistuu kevään 2017 aikana.

<http://www.hamina.fi/fi/Asukkaat/Koulutus%20ja%20opetus/>

3.3.2 Vakuutukset

Koululaisvakuutuksen perusteella korvataan tapaturmat, jotka sattuvat varsinaisella kouluajalla, opetuksen aikana, välitunnilla sekä otettaessa osaa koulun työsuunnitelman puitteissa järjestettäviiin työssäoppimisjaksoihin, työelämään tutustumiseen, kerhoihin, yhteisiin urheilusuorituksiin, retkiin, käynteihin näyttelyissä, museoissa, tehtaissa jne. sekä matkalla suorinta tietä kouluun tai koulusta. Vakuutus on voimassa myös ulkomailla koulun työsuunnitelman mukaisten luokkaretkien ja leirikoulujen aikana. Kustakin vahingosta täytetään vahinkoilmoituslomake. Vakuutusasioista löytyy lisätietoa kaupungin vakuutusoppaasta. Vakuutusksymyksiin vastaa Novum Oy sekä taloushallinnon laskentasihteeri.

4 OPPILAITOSTA KOHTAAVA KRIISI

4.1 Oppilaitosten kriisityö

Perus- ja toisen asteen opetuksen kriisivalmiuden kehittämistä, ylläpitämistä ja toiminnan organisoimista varten tässä turvallisuussuunnitelmassa annetaan tietoa erilaisista kriiseistä sekä niiden edellyttämistä toimintatavoista ja psykososiaalisen tuen järjestämisestä. Kriisityö soveltuu luontevasti oppilaitosten opiskeluhoitotyöhön, joten kriisityössä voi toimia koko opiskeluhoitohenkilöstö tai osa sen jäsenistä oppilaitoksen muun henkilökunnan tukena. Lisäksi tarvittaessa pyydetään apua Haminan seudun psykososiaaliselta kriisiryhmältä. Keskeinen vastuuhenkilö oppilaitoksen kriisitilanteissa on oppilaitoksen toimintaa johtava rehtori/oppilaitoksenjohtaja.

Oppilaitoksen kriisityön tehtävänä on varautua koko yhteisöä tai sen jäseniä koskettaviin äkillisiin ja traumaattisiin tilanteisiin. Etukäteen oppilaitosten on hyvä

- selvittää ja pitää ajan tasalla tiedot kriisitilanteissa tärkeistä yhteistyötahoista ja niiden yhteystiedoista
- ylläpitää kriisivalmiutta perehdyttämällä oppilaitoksen henkilöstö kriisityöhön ja turvallisuussuunnitelmaan sekä järjestämällä koko henkilöstölle säännöllisesti siihen liittyvää tiedotusta ja koulutusta
- tiedottaa kriisityöstä ja turvallisuussuunnitelmasta opiskelijoille, vanhemmille sekä yhteistyökumppaneille
- pohtia kriisitilanteisiin liittyvän toiminnan oppilaitoskohtainen organisoimista
- huolehtia välittömistä henkisen tuen tarpeista sekä mahdollisista jatkotoimista
- arvioida kriisitilanteissa toteutettuja toimia yhteistyössä kriisin hallinnassa mukana olleiden tahojen kanssa sekä tehdä turvallisuussuunnitelmaan tarvittavia muutosehdotuksia.

Kun kriisi koskettaa koko oppilaitosyhteisöä, oppilaitoksen oman väen arviointikyky ja tilanteen hallintaa voi olla tilapäisesti heikentynyt. Tällaisissa tapauksissa on erityisen tärkeää, että oppilaitoksen toimenpiteiden suunnittelua tukee myös joku toinen, ulkopuolinen taho (esim. naapurikoulu, Haminan seudun psykososiaalisen kriisiryhmän jäsenet). Erilaiset muualla tapahtuneet onnettomuudet, tapaturmat ja muut äkilliset kriisit voivat aiheuttaa reaktioita laajemmaltikin. Siksi on hyvä, että aiheita voidaan tarvittaessa käsitellä oppilaitoksissa. Turvallisuussuunnitelman lopussa on muutamia linkkejä, joissa annetaan suuronnettomuuden tai muun kriisin sattuessa ohjeistusta toimintatavoista ja tuen järjestämisestä oppilaitoksessa.

4.2 Taustatietoa kriiseistä ja henkisestä tuesta

Kriisistä puhutaan yleensä silloin, kun ihminen on joutunut elämäntilanteeseen, jossa hänen aikaisemmat kokemuksensa ja keinonsa eivät riitä uuden tilanteen ymmärtämiseen ja sen psyykkiseen hallitsemiseen.

Kriisit voidaan jakaa kehityskriiseihin ja traumaattisiin kriiseihin. Normaaleja kehitykseen ja kasvuun kuuluvia kriisejä voivat aiheuttaa esimerkiksi opiskelun aloittaminen, murrosikä, seurustelusuhteen katkeaminen, kotoa pois muuttaminen, armeijaan meno, naimisiinmeno ja ensimmäisen lapsen saaminen. Suurin osa ihmisistä selviää näistä tapahtumista omin avuin, vaikka selviytyminen saattaa joskus vaatia suuria ponnisteluja. Myös kehityksellisissä kriiseissä niin lapset ja nuoret kuin aikuisetkin saattavat hyötyä keskusteluavusta ja soveltuvista mielenterveyspalveluista.

Traumaattinen kriisi aiheutuu äkillisestä, odottamattomasta tai epätavallisen voimakkaasta tapahtumasta, joka voi aiheuttaa kenelle tahansa huomattavaa kärsimystä. Traumalla tarkoitetaan varsinaisen traumaattisen tapahtuman lisäksi myös tapahtuman vammauttavaa vaikutusta ihmisen psyykeen. Tapahtumien psyykkisiä seurauksia kutsutaan traumaattiseksi kriisiksi. Oppilaitoksessa kriisin voi aiheuttaa esim. vakava väkivaltatilanne, opiskelijan tai opettajan kuolema, itsemurha tai jokin suuri onnettomuus, joka koskettaa koko oppilaitosta. Tällöin kyseessä on akuutti kriisi, joka sisältää äkillisiä järkyttäviä tapahtumia ja niistä seuraavia psykologisia sopeutumisprosesseja ja joka edellyttää akuuttia kriisityötä. Trauma tai kriisitilanne voi syntyä myös pitkän ajan kuluessa koettujen vaurioitavien kokemusten seurauksena (esim. seksuaalinen hyväksikäyttö, perheväkivalta, työpaikka- tai koulukiusaaminen, perheen mielenterveysongelmat, avioero, alkoholismi). Tällaisissa tilanteissa välittömän kriisihoidon lisäksi pitempikestoinen traumaterapia ja hoito ovat keskeisiä.

Trauma voi vaikuttaa oppimiseen ja työkykyyn. Sen on todettu voivan aiheuttaa oppimisvaikeuksia vielä useita vuosia tapahtuman jälkeen. Vaikeudet ilmenevät mm. keskittymisongelmina, univaikeuksina, masennuksena, syrjään vetäytymisenä ja häiriökäyttäytymisenä. Vaikeudet johtuvat tapahtumaan liittyvistä ahdistavista muistoista ja kokemuksista, jotka haittaavat keskittymistä ja osa asianomaisen energiasta kuluu tapahtumaan liittyvien ajatusten ja mielikuvien torjumiseen sekä haasteellisten tilanteiden välttämiseen. Jos traumaattista tapahtumaa ei saada riittävästi työstettyä, menetyksen suremiselle ei tule tilaa ja ihminen saattaa jäädä ikään kuin tapahtuman vangiksi. Akuuttiin kriisiin liittynyt kriisireaktio saattaa näin vakiintua traumaperäiseksi stressioireyhtymäksi, johon on tarvetta saada asiantuntevaa ammattiapua. Äkillisen järkyttävän kokemuksen jälkeen kuitenkin suuri osa ihmisistä (noin 2/3) selviytyy tilanteesta akuutin kriisityön, omien voimavarojen ja läheisen sosiaalisen verkoston tuella ilman häiriökehitystä tai pitkäkestoista asiantuntija-apua. Onnistunut akuutti kriisityö pyrkii tukemaan kriisin kokeneiden ihmisten psyykkisen kestävyuden kehittymistä, itseluottamuksen säilymistä vaikeissakin tilanteissa sekä järkyttävän kokemuksen liittämistä onnistuneesti osaksi omaa elämää.

Traumaattisen, äkillisen kriisin vaiheet ja siitä toipuminen

Jokainen kriisitilanne on ainutlaatuinen henkilökohtainen kokemus. Kriisin psyykkisissä reaktioissa voidaan kuitenkin erottaa erilaisia vaiheita, joilla on yhteisiä piirteitä kriisin aiheuttajasta ja kokijasta riippumatta. On tärkeä tiedostaa, että kriisireaktiot ovat normaaleja reaktioita ylivoimaisiin tilanteisiin. Akuutin kriisiavun kannalta on tärkeää avun oikea ajoitus ja lähestymistavan valinta tämän psykologisen sopeutumisprosessin eri vaiheissa eri tavoin. Apua tulee alussa aktiivisesti tarjota niiden taholta, jotka ovat ensimmäisinä auttamassa.

Akuutin kriisin vaiheita voidaan kuvata seuraavasti:

1. Psyykkinen shokki ("Ei voi olla totta!")
2. Reaktiovaihe ("Mitä tapahtui?")
3. Työstämis- ja käsittelyvaihe ("Tästä selvittäään?!")

1. Psyykkinen shokki on suojautumiskeino, joka esiintyy lähes aina, kun ollaan järkyttävässä tilanteessa tai kuullaan järkyttävä tieto, jota ei vielä kyetä sulattamaan. Se kestää niin kauan kuin stressi- tai uhkatilanne jatkuu ja sen keston vaikuttaa myös tapahtuneen järkyttävyyssaste. Tällöin ihminen ei kykene täysin käsittämään tapahtunutta ja saattaa kieltääkin sen, mutta hänen toimintakykynsä kuitenkin säilyy. Hän ei ehkä jälkepäin muista tämän vaiheen tapahtumia tai annettuja ohjeita. Shokkivaiheen psyykkisessä ensiavussa on keskeistä antaa kriisin kokeneille mahdollisuus käydä tapahtuma läpi niin monta kertaa, kuin on tarpeellista. Tapahtumaan liittyvät tosiasialliset faktat ovat asian käsittelyssä tarpeen. Tuki on pääasiassa psyykkistä tukea, supportiota eli aktiivista kuuntelua, reaktioiden vastaanottamista, lämmintä suhtautumista ja keskustelun ylläpitämistä. Avuksi on myös ennakointi eli tuleviin tapahtumiin ja reaktioihin valmistelu. Tässä vaiheessa riittää pelkkä tuki, ei vielä syvälle menevä tunteista puhuminen.

2. Reaktiovaiheessa ihminen yrittää saada käsitystä tapahtuneesta: miksi ja miten kaikki tapahtui sekä mitä se merkitsee itselle ja omalle elämälle. Tunteet ja ajatukset voivat olla voimakkaita ja toimintakyky heikentynyt. Tämä vaihe edellyttää, että ollaan jo turvassa eli uhkatilanne on ohi. Tässä vaiheessa voi ilmetä erilaisia ruumiillisia oireita, ahdistuneisuutta, masennusoireita, itkuisuutta, vetäytymistä, syyllisyydentunteita, ruokahaluttomuutta, univaikeuksia, vihamielisyyttä ja toisten syyllistämistä, tunteiden peittämistä tai näennäistä tilanteen hallintaa. Reaktiovaiheessa tueksi soveltuu varhainen psykologinen läpikäynti eli luonnollisissa ryhmissä (esim. koululuokka, perhe, ystäväpiiri) käydään läpi tapahtuma ja sen herättämät ajatukset ja tunteet. Ryhmän kokoonpano eli luonnollisuus, yhteenkuuluvuus, altistumisen määrä ja keskinäisen jakamisen mahdollisuus on tärkeää. Ryhmän vetäjän täytyy kyetä hyödyntämään ryhmäprosessia ja huomioimaan osallistujien tarpeet sekä vastaanotto- ja käsittelykyky. Tässä vaiheessa on tärkeää tunnistaa ne kriisitilanteissa mukana olleet, jotka tarvitsevat lisäapua ja ohjata heitä tarvittaviin palveluihin.

3. Työstämis- ja käsittelyvaiheen tavoitteena on etäisyyden saaminen järkyttävään kokemukseen. Ajatusten ja tunteiden perusteellisempi työstäminen vaatii aikaa. Tällöin tapahtumia ja tunteita mahdollisuuksien mukaan hyväksytään, keskittyminen tapahtuneeseen ja menneeseen elämäntilanteeseen hiljalleen vähenee ja oireet ja tuntemukset vähenevät. Toipumisen edetessä psyykkiset ja fyysiset oireet poistuvat ja mieliala kohenee. Kriisireaktio voi kuitenkin tässä vaiheessa myös lukiintua ja muuttua psyykkiseksi häiriöksi (posttraumaattinen stressioireyhtymä) ja tällöin tarvitaan pitkäjänteisempää ammatillista traumaterapeuttista apua.

Onnistuneen kriisin käsittelyn ja työstämisen myötä tapahtuu lopullinen toipuminen. Ihminen on kyennyt käsittelemään tapahtuneen siten, että se ei enää erityisesti rajoita elämää. Kukaan ei ole kriisin jälkeen ennallaan, mutta parhaassa tapauksessa ihminen on vahvempi ja paremmin valmistautunut kohtaamaan vastoinkäymisiä (psyykkisen kestävyuden eli resilienssin kasvu). Hyvän kriisiavun tulisi käsittää shokkivaiheen psyykkinen ensiapu sekä varhaisen psykologisen läpikäynnin tarjoaminen kaikille niille, jotka ovat altistuneet äkilliselle järkyttävälle tapahtumalle tai äkillisesti menettäneet läheisen ihmisen. Työstämis- ja käsittelyvaiheen intervention tarve tulisi arvioida aiemman vaiheen aikana. Vertaistuki on kuitenkin tuen muoto, jota on hyvä tarjota kaikille tapahtumassa mukana olleille. Äkillisen kriisin vaiheiden ja niihin soveltuvien psykososiaalisen tuen muotojen kuvauksessa on hyödynnetty Salli Saaren ja Tuula Hynnisen artikkelia suosituksissa akuuttien kriisien hyvistä käytänteistä (Psykologia 01/2010, s. 43-50).

Lyhyesti kuvattuna akuutissa kriisitilanteessa avuksi ovat:

Välitön selviytymisen tuki

Ihmisen selviytymistä traumaattisessa tilanteessa helpottavat:

- rauhoittava ja turvallisuutta luova ilmapiiri
- myötäeläminen ja huolenpito
- reaktioiden ymmärtäminen ja hyväksyminen
- uhrien kertomuksen kuunteleminen
- tyhjien sanojen ja lupauksen välttäminen
- levollinen läsnäolo, se ettei jää yksin
- avoin ja rehellinen tieto tapahtuneesta
- tietojen pitäminen ajan tasalla.

Psykologinen jälkipuinti (debriefing), järjestetään yleensä muutaman vuorokauden sisällä traumaattisesta tapahtumasta. Ensimmäisten vuorokausien aikana ihminen on avoin tapahtuman käsittelylle, sen jälkeen psyykkiset puolustuskeinot voivat ehkäistä asian käsittelyä. Psykologisen läpikäynnin tai jälkipuinnin vetävät siihen koulutetut työntekijät; opiskeluhooltohenkilöstön lisäksi käytettävissä on Haminan seudun psykososiaalisen kriisiryhmän työntekijöitä, joihin saa yhteyden terveystieteiden poliklinikan (puh. 05 749 3217) tai terveyskeskuspsykologin kautta (puh. 0400 804605). Jälkipuinnin tarkoituksena on tukea kriisin läpikäymistä, normaalin surutyön käynnistymistä ja estää posttraumaattisen stressihäiriön syntyminen. Psykologisessa läpikäymisessä tai jälkipuinnissa annetaan tietoa tapahtumien kulusta, jotteivät mielikuvitus ja huhut paikkaisi aukkoja. Samalla annetaan mahdollisuus jäsentää osallistujien ajatuksia ja tunteita. Siellä annetaan tietoa mahdollisista jälkireaktioista ja avunsaantipaikoista sekä kartoitetaan avun tarvetta. Jälkipuintia voivat tarvita ja siitä hyötyä opiskelijoiden lisäksi opettajat ja koulun muu henkilöstö, joita kriisitilanne myös koskettaa.

Purkukokous (defusing) voidaan järjestää traumaattisissa tilanteissa auttajina toimiville. Se tarjoaa mahdollisuuden keskustella välittömästi tapahtuneesta ja purkaa kokemuksia. Oppilaitoksen kriisi-työssä mukana olleet voivat järjestää itselleen purkukokouksen ilman ulkopuolistakin vetäjää vertaistuen muodossa, mutta ammattiavun hyödyntämiseen on hyvä tarttua ajoissa sijaistraumatisoitumisen ja uupumisen ehkäisemiseksi.

Rituaaleilla on tärkeä merkitys surun käsittelyssä. Muistotilaisuus, hautajaiset, kuvat, kynttilät, kirjeen kirjoittaminen tai piirtäminen auttavat järkyttävän kokemuksen ja surun työstämistä. Oppilaitoksella on hyvä olla ns. surulaatikko, jossa on kynttilöitä, soveltuvia aamunavauksia, surumusiikkia, runoja yms. valmiiksi saatavilla.

Myöhempi tuen tarve

Ihmisen myöhempi tuen tarve on yksilöllinen ja siihen vaikuttaa traumaattisen tapahtuman luonne ja voimakkuus sekä ihmisen elämäntilanne, psyykkinen kestävyys ja mahdollisuus tukeen sekä aiemmat stressaavat tai traumatisoivat kokemukset. Suru lähimmäisen kuolemasta ei häviä muutamassa kuukaudessa, ei ehkä koskaan, joten surulle ja toipumiselle on annettava aikaa. Joillakin opiskelijoilla voi olla tarve keskustella ja työstää asioita useaan kertaan, jolloin opiskeluhoollon henkilöstö voi järjestää heille yksilöllisiä tai ryhmätapaamisia. Opettajien on hyvä seurata opiskelijoiden hyvinvointia ja reaktioita kyetäkseen tarjoamaan mahdollisuutta tuen saantiin tarvittaessa. Erityisen

traumaattisen tilanteen jälkeen lapsi tai nuori voi olla traumaterapian tarpeessa, jolloin hänet tulee ohjata mielenterveyspalveluihin. Myös oppilaitoksen työntekijöillä voi olla myöhempää tuen tarvetta, mikä tulee huomioida (mm. työterveyden palvelujen käyttömahdollisuus).

4.3. Yleiset toimintaperiaatteet kriisitilanteissa

Erialaisten ongelma- ja kriisitilanteiden hallintaa helpottavat etukäteen sovitut toimintamallit. Toimintamallit kriisitilanteissa vaihtelevat sen mukaan, minkälaisista tilanteista on kyse ja kuinka isoa joukkoa ne koskettavat. On tärkeää, että jokainen oppilaitoksen yhteisön jäsen tietää, miten toimia ja mistä saa apua, koska kuka tahansa voi kohdata tilanteen ensimmäisenä. Kriisitilanteissa ensisijainen toimintavastuu on ensiksi läsnä olevalla aikuisella, joka toimii välittömän uhan ja vammautumisen estämiseksi. Sen jälkeen aletaan kutsua koolle kriisityöhön osallistuvia aikuisia. Kokonaisvastuu kriisitilanteiden hoitamisesta ja niistä tiedottamisesta kuuluu oppilaitoksen johtajalle/rehtorille.

Kriisitilanteessa tarvitaan toimintasuunnitelma, koska

- kun jotain tapahtuu, pitää toimia ja tietää, miten on hyvä toimia. On tärkeää, että jokainen tietää, mitkä ovat ensimmäiset askeleet: miten toimitaan opiskelijaryhmän kanssa, mistä saa lisäapua, kenelle asiasta tiedotetaan jne. Koska tilanteen voi ensimmäisenä kohdata myös opiskelija, olisi heidän hyvä tietää, mistä oppilaitoksessa saa apua.
- kriisitilanteet eivät hoidu itsestään ja kriisitilanteen tapahtuessa on jo myöhäistä alkaa suunnitella tarvittavia toimia,
- hyvin toimiva kriisitilanteiden hoitaminen vähentää myöhempää oirehdintaa,
- oppilaitos on erityisen haavoittuvainen, koska lapsilla ja nuorilla ei välttämättä ole aiempia kokemuksia kriisin kohtaamisesta,
- oppilaitos antaa mallin, miten toimia ja selviytyä vaikeissa tilanteissa,
- oppilaitos on opiskelijoiden ja henkilökunnan työpaikka, jossa ollaan suuri osa ajasta ja sillä on siten keskeinen vaikutus elämään ja hyvinvointiin. On hyvä tiedostaa, että järkyttävän tapahtuman vaikutukset koskettavat sekä opiskelijoita että työntekijöitä.

Kriisitilanteessa hämmennys, lamaannus, avuttomuus, epätietoisuus ja pelko voivat olla tyypillisiä tunteita. Pahimmillaan syntyy paniikkia ja harkitsematonta toimintaa; dramaattisissa tapahtumissa huhut leviävät herkästi ja tiedotusvälineet tulevat paikalle. Kriisitilanteiden hallintaa ja ihmisten ahdistusta lievittävät etukäteen sovitut toimintamallit. Koulutus, asioiden ennakkoharjoittelu ja selkeät ohjeet sekä niiden noudattaminen estävät lisävahinkoja ja luovat turvallisen ilmapiirin. Pahinta, mitä kriisitilanteessa voi tehdä, on lähettää opiskelijat kotiin ilman asian käsittelemistä. Shokkitilassa olevia lapsia ja nuoria ei saa päästää kotiin ennen kuin tapahtuneesta on keskusteltu oppilaitoksessa, saatu yhteys huoltajiin ja varmistettu opiskelijoiden turvallisuus.

Kriisitilanteessa tulee kriisin hoitaminen asettaa muiden töiden edelle. Ensivaiheen jälkeen on tärkeää, että oppilaitoksen kriisityöntekijät kokoontuvat sopimaan tukitoimista: miten oppilaitoksessa toimitaan välittömän psyykkisen tuen varmentamiseksi ja miten asiasta tiedotetaan koteihin. Keskeinen kysymys tukitoimien suunnittelussa on, **keitä kaikkia tapahtuma koskettaa ja ketkä ovat tuen tarpeessa**. Kriisitilanteiden hoidossa voidaan erottaa **välittömät tukitoimet ja jatkotoimet**. Välittömän tuen antamisen lisäksi kriisityöntekijöiden tulee arvioida, tarvitaanko jatkossa tukitoimia sekä kuinka pitkään ja kenelle ne suunnataan.

Opettajilla on keskeinen rooli opiskelijoiden selviytymisen tukemisessa, koska he kohtaavat heidät

lähes päivittäin. Siksi heillä olisi hyvä olla valmiudet sekä kriisitilanteiden välittömään kohtaamiseen että henkisen tuen antamiseen. Opettajat voivat kuitenkin toivoa tai tarvita opiskeluhuonehenkilöstön tai muiden erityistyöntekijöiden apua opiskelijoiden surun tai järkytyksen kohtaamisessa ja käsittelyssä.

Toiminta kriisitilanteessa

Tiedon kriisitilanteesta voi vastaanottaa kuka tahansa oppilaitoksen henkilökuntaan kuuluva. Tiedon saajan on selvitettävä

- mitä, missä ja milloin on tapahtunut
- kuka tai ketkä ovat osallisia tapahtumaan,
- mikä on tilanne juuri nyt,
- onko tieto tapahtumasta välitetty muille viranomaisille, ja ellei ole, välittää asia tarvittaessa eteenpäin.

Tiedon vastaanottaja on velvollinen saattamaan asian välittömästi oppilaitoksen johtajan/rehtorin tietoon, joka tämän jälkeen vastaa toiminnasta ja lisäselvitysten tekemisestä.

Jos tapahtuma koskee oppilaitosyhteisöä, oppilaitoksen johtaja/rehtori

- neuvottelee opiskeluhuollon kanssa psykososiaaliseen kriisityöhön tarvittavista toimista,
- antaa opettajille oikeaa tietoa ja menettelyohjeita,
- tiedottaa henkilökuntaa ja opiskelijoita tapahtuneesta,
- laatii tarvittaessa kirjallisen tiedotteen (yhdessä opetuspäällikön kanssa) tapahtumasta ja sen käsittelystä oppilaitoksessa
- hoitaa yhteydet muihin viranomaisiin ja tiedotusvälineisiin,
- on kuolemantapauksissa yhteydessä vainajan omaisiin ja antaa ohjeet suruli-putuksesta.

Mikäli kriisitilanteessa on paikalla oppilaitoksen ulkopuolisia viranomaisia (poliisi, palo- ja pelastuslaitos), antavat ne tietoja tapahtuneesta omien ohjeidensa mukaisesti. Oppilaitosten puolelta tiedotusvastuu on aina oppilaitoksen johtajalla/rehtorilla, joka päättää tiedottamisesta tilanteen edellyttämällä tavalla (kenelle, miten ja milloin tietoa annetaan).

Oppilaitoksille tiedottaminen on lakisääteistä. Tietoja välitetään opiskelijoille ja heidän huoltajilleen, ja opetusviranomaisille annetaan niiden pyytämiä tietoja.

Kriisitilanteisiin liittyviä kirjallisten viestien itsemuokattavia malleja on löydettävissä liitteessä 5.

4.3.1 Kuolemantapaus ja itsemurha

Opiskelijan kuolema

Jos kuolema on tapahtunut oppilaitoksessa tai koulumatkalla, oppilaitoksen johtaja/rehtori on yhteydessä poliisiin tai lääkäriin, joiden tehtävänä on kuolinviestin vieminen omaisille henkilökohtaisesti. Myöhemmin tämän jälkeen oppilaitoksen johtaja/rehtori on yhteydessä kuolleen opiskelijan kotiin. Useimmiten oppilaitos saa kuitenkin tietää opiskelijan kuolemasta hänen vanhemmiltaan. Oppilaitos lähettää kotiin surunvalittelukukat tai -adressin. **Vanhempien kanssa sovitaan oppilaitoksen toimenpiteistä** ja opiskelijoiden ja opettajien mahdollisesta osallistumisesta hautajaisiin vanhempien toivomusta kunnioittaen.

Opiskelijan kuolemaa ja sen aiheuttamaa surua käsitellään kuolleen opiskelijan luokan tai ryhmän kanssa opettajan tai kriisityöntekijän johdolla. Kuolemasta on lupa kertoa opiskelijoille, kuolintavasta ei (vanhempien kanssa hyvä sopia, mitä tietoja voi kertoa). Opiskelijoita autetaan purkamaan ajatuksiaan ja tunteitaan ja heille kerrotaan mahdollisista surureaktioista. Muiden luokkien tai ryhmien opettajat kertovat asiasta omille opiskelijoilleen tai oppilaitoksen johtaja/rehtori tiedottaa asiasta koko oppilaitoksen yhteisessä hetkessä (esim. aamunavaus). Kuolleen opiskelijan sisarusten menetystä ja surua tulee huomioida ja tarjota mahdollisuus tukeen. Sisarusten luokkien kanssa voi olla tarpeen keskustella asian huomioimisesta; tässä luokan oman opettajan on hyvä neuvotella opiskelijan vanhempien kanssa ja opettaja voi saada myös apua kriisityöntekijältä. Myös opettajat tarvitsevat tukea. Työntekijöille ja opiskelijoille voidaan tarvittaessa järjestää **psykologinen läpikäynti**, jonka voi toteuttaa ulkopuolinen asiantuntija. Haminassa toimii psykososiaalinen kriisiryhmä, jonka jäseniltä saa apua. Haminan perheneuvolan työntekijöillä on kokemusta nuorempien lasten ja heidän perheidensä kanssa tehtävästä kriisityöstä.

Oppilaitoksen johtaja/rehtori yhdessä opiskeluhuoltohenkilöstön ja kriisityöntekijöiden kanssa arvioi tapauskohtaisesti, onko opiskelijoiden koteihin syytä lähettää tiedote oppilaitoksen opiskelijan menehtymisestä, jotta vanhemmat ovat tietoisia lapsensa kokemasta tilanteesta ja osaavat tukea lastaan. Oppilaitoksessa järjestetään **muistotilaisuus tai -hetki**, johon voi osallistua opiskelijoiden ja oppilaitoksen henkilökunnan lisäksi myös muita ihmisiä, esim. kuolleen opiskelijan luokan vanhempia, mikäli se kuolleen opiskelijan vanhempien kanssa käydyn neuvottelun pohjalta on tilanteeseen sopivaa ja osallisten selviytymistä edistävää. Lisäksi järjestetään erilaisia surun käsittelyä helpottavia **rituaaleja**, kuten nostetaan lippu puolisalkoon, muistetaan kuollutta lasta tai nuorta kirjein, runoin tai piirustuksin, asetetaan hänen pulpetilleen palava kynttilä, kukkia tai valokuva. Mikäli kuolema tapahtuu loman aikana, koulussa järjestetään jälkikäteen muistotilaisuus tai -hetki. Opettajien on syytä seurata opiskelijoiden toipumista ja mahdollista tuen tarvetta.

Oppilaitoksen työntekijän kuolema

Oppilaitoksen johtaja/rehtori on yhteydessä kuolleen työntekijän omaisiin. Oppilaitoksen johtaja/rehtori kertoo tapahtuneesta ensin oppilaitoksen henkilökunnalle ja sen jälkeen kaikille opiskelijoille useimmiten yhteisessä tilaisuudessa, jossa samalla vietetään tapahtunutta kunnioittava hiljainen hetki. Luokkien kanssa tapahtunutta käsitellään yleensä vielä oman opettajan johdolla. Tarvittaessa opiskeluhuoltohenkilöstö ja kriisityöntekijät voivat olla apuna asian käsittelyssä. Oppilaitoksessa voidaan pitää hiljaisen hetken lisäksi myös muistotilaisuus. Opiskelijoiden kodeille tiedotetaan asiasta kirjeitse tai tarvittaessa vanhempainillassa. Oppilaitos lähettää omaisille adressin tai kukkia. Oppilaitoksen johtaja/rehtori sopii omaisten kanssa oppilaitoksen työntekijöiden ja opiskelijoiden mah-

dollisesta osallistumisesta hautajaisiin. Kuolleen työntekijän työtovereille (ja tarvittaessa opiskelijoille) voidaan järjestää **psykologinen läpikäynti**, jonka toteuttaa ulkopuolinen asiantuntija. Haminan seudun psykososiaalisen kriisiryhmän jäseniltä tai työterveydestä saa apua tällaisessa tilanteessa.

Opiskelijan lähiomaisen kuolema

Tiedon saatuaan oppilaitoksen johtaja/rehtori neuvottelee opiskeluhuollon tai oppilaitoksen henkilökunnan kanssa ja tiedottaa asiasta opiskelijaa opettaville opettajille. Oppilaitoksen johtaja/rehtori neuvottelee opiskelijan omaisten kanssa, mitä asiasta saa kertoa muulle luokalle ja perustelee kertomisen edut (tarvitaan omaisten suostumus alaikäisen opiskelijan kohdalla). Opiskelijan opettaja ohjaa opiskelijoita kohtaamaan surutyötä tekevän opiskelutoverin. Opettaja huolehtii siitä, että opiskelija saa tarvitsemansa tuen. (Huoltajia on hyvä tiedottaa tarjotusta tuesta, mutta huoltajat eivät voi estää opiskelijaa itseään hakemasta keskusteluapua.) Opettajan on hyvä seurata opiskelijan psyykkistä hyvinvointia. Oppilaitoksen johtaja/rehtori huolehtii omaisten muistamisen. Lähiomaisen menettäneelle opiskelijalle on eduksi palata normaaleihin arkirutiineihin mahdollisimman pian, mutta samalla oppilaitoksen on hyvä huomioida lapsen tilapäisesti heikentynyt suorituskky. On tärkeää, että yksilölliset surureaktiot hyväksytään. Omaisten lupaan perustuva surun käsitteleminen luokassa ohjaa opiskelijatovereita läheisyyteen ja myötätunnon ilmaisemiseen.

Yhteenvetona voidaan todeta, että kuoleman, vakavan onnettomuuden tai väkivaltatapauksen kohdatessa yhteisön jäsenet tarvitsevat:

- oikeaa ja asiallista tietoa tapahtuneesta,
- rituaaleja, jotka antavat turvalliset puitteet kohdata todellisuus,
- aikaa ja tilaa käsitellä ja ymmärtää tunteitaan,
- mahdollisuuden vastaanottaa ja antaa tukea toisilleen.

Koko yhteisöä koskettavan kuolemantapauksen sattuessa oppilaitoksen tulee tarjota opiskelijoilleen turvallinen paikka, jossa aikuiset antavat tilaa menetyksen, tuskan, vihan ja pelon tunteille sekä ovat herkinä mahdolliselle jatkotuen tarpeelle. On tärkeää, että opiskelijoita rohkaistaan kysymään ja pohtimaan tapahtunutta. Hiljainen suru tulee myös sallia.

Opiskelijoiden tukeminen yhteisön yhteisessä surussa:

- asiasta keskustellaan avoimesti ja kunnioittavasti,
- vältetään sellaisia kliseitä kuin "kaikki tulee hyväksi",
- varataan aikaa ongelman käsittelyyn,
- suhtaudutaan myönteisesti kysymyksiin ja keskusteluun,
- uskalletaan näyttää omat tunteet ja rohkaistaan tunteiden käsittelyä.

Muistaminen oppilaitoksessa opiskelijan tai opettajan kuoleman johdosta: Kuolema huomioidaan esim. muistohetkellä, johon voi sisältyä esim.

- hiljainen hetki,
- oppilaitoksen johtajan/rehtorin muist sanat,
- sopiva runo, puhe,
- laulua, musiikkiesityksiä,

- lipun laskeminen puolitankoon.

Opiskelijoiden tukemisessa huoltajien kanssa tehtävä yhteistyö on ensiarvoisen tärkeää.

Muistaminen luokassa

Opiskelijat otetaan mukaan päättämään, miten muistetaan. Näin kanavoidaan lasten ja nuorten energia ja luovuus ilmaisemaan surua konkreettisesti. Symboliset eleet saattavat auttaa opiskelijaa jäsentämään ajatuksia ja tunteita, kun ne saa muuttaa toiminnaksi. Tällaisia voivat olla esim. kynttilä ja/tai kuva, kukat ja liina vainajan pulpetilla. Opiskelijat voivat muistella luokkatoveriaan kokoamalla esim. muistokirjoituksia ja runoja, jotka toimitetaan vainajan omaisille. Myös muissa luokissa olevien sisarusten huomioiminen hienotunteisesti voi olla tarpeen, samoin tärkeiden kavereiden.

Keskustelun läpikäyminen luokassa kriisin jälkeen

Jos opettaja vetää keskustelua luokassa, on tärkeää, että opettajan oma kriisitilanteeseen tarvittava tuki on kunnossa. On hyvä noudattaa periaatetta, että asiantuntija auttaa opettajaa, opettaja luokkaa. Keskustelun läpikäymisessä voidaan käyttää oppilaitoksen opiskeluhoitohenkilöstön ja Haminan seudun psykososiaalisen kriisiryhmän apua. Varsinaisen strukturoidun psykologisen jälkipuinnin vetää ulkopuolinen koulutettu asiantuntija.

On tärkeää että koulun ja kodin aikuiset ovat valmiita keskustelemaan lasten ja nuorten kanssa tuoreesta järkyttävästä tapahtumasta. Keskustelutuokioiden ei tarvitse olla pitkiä. Keskustelun keskeinen ote on tässä-ja-nyt. Aikuisen ei tarvitse olla viisas eikä osata vastata kaikkeen. Riittää, että aikuinen on turvallinen, uskaltaa näyttää omia tunteitaan ja samalla välittää luottamusta siihen, että näiden tunteiden kanssa selvitään.

Luokassa käytävissä asiantuntijan vetämissä keskusteluissa (debriefing) käydään läpi mm. seuraavia asioita

- keskustelun tavoite ja säännöt (puhuminen auttaa, mutta ei ole pakko puhua; luottamuksellisuus eli ulkopuolisille ei saa kertoa, mitä luokkatoverit ovat puhuneet; jokainen puhuu vain omasta puolestaan; tunteita saa ilmaista),
- tosiasioiden läpikäynti (konkreettiset tiedot ja faktat, mitä on tapahtunut; oiotaan huhut ja väärinkäsitykset),
- ajatusten läpikäynti (jokainen saa kertoa, mitä ajatteli, näki, kuuli, tunsu; kokemusten jakaminen; syyllisyyteen liittyvien ajatusten läpikäynti),
- tunteiden ja reaktioiden läpikäynti (kukin saa kertoa omista reaktioistaan ja tunteistaan välittömästi ja tapahtuman jälkeen; myötätunnon yhteinen jakaminen; pelon, surun, vihan käsittely),
- oireiden läpikäynti (käydään läpi kunkin kokemia fyysisiä oireita, erityisesti univaikeudet ja painajaiset; korostetaan itsestä huolehtimista eli unen, ruoan ja liikunnan tärkeyttä; valmistellaan tulevia tilanteita, kuten kuolleen lapsen omaisten ja ystävien kohtaamista),
- normalisointi (painotetaan reaktioiden normaaliutta ja huomioidaan niiden samankaltaisuutta; ennakoidaan tulevia reaktioita kuten voimakkaita muistoja, mahdollisia oireita, surua ja muita tunteita; rohkaistaan puhumaan tapahtuneesta, ilmaisemaan tunteitaan ja tekemään yhdessä),

- keskustelun päätös (vedetään käytyä keskustelua yhteen ja suunnitellaan myöhempiä tapahtumia; kysytään palaute opiskelijoilta käydystä keskustelusta; annetaan tietoa, mistä saa jatkoapua tarvittaessa).

Itsemurha

Itsemurhan käsittely oppilaitosyhteisössä on erityisen tärkeää, koska itsemurha saattaa toimia ongelmanratkaisumallina muille. Oppilaitoksen johtaja/rehtori sopii kuolleen opiskelijan vanhempien kanssa koulun toimenpiteistä ja hautajaisiin osallistumisesta, vanhempien toivomuksia kunnioittaen.

Tieto itsemurhasta annetaan ensin koulun työntekijöille, jotka sopivat yhdessä koulun opiskeleluhooltohenkilöstön kanssa, mitä ja miten opiskelijoille kerrotaan asiasta. Asiallisella informaatiolla ja psyykkisellä tuella ehkäistään uusia itsemurhatapauksia. Opettaja ja joku kriisityöhön osallistuvista henkilöistä käsittelevät asiaa kuolleen opiskelijan luokan tai ryhmän kanssa. Muiden luokkien tai ryhmien opettajat käsittelevät asiaa omien opiskelijoidensa kanssa, tarvittaessa kriisityöntekijän tuella.

Jos itsemurha tapahtuu koulupäivän aikana, huolehditaan siitä, etteivät opiskelijat pääse tapahtumapaikalle tai poistuvat sieltä heti. Kutsutaan ambulanssi, poliisi ja käynnistetään oppilaitoksen kriisityö. Suruviestin kotiin vie poliisi tai lääkäri, muilla henkilöillä ei ole laillista lupaa antaa kuolinviestiä. Myöhemmin, soveltuvana hetkenä oppilaitoksen johtaja/rehtori on yhteydessä kotiin.

Kuolleen ystäville, luokalle ja mahdollisille silminnäkijöille on syytä järjestää ensin välitöntä psyykkistä tukea ja hieman myöhemmin psykologinen jälkipuintilaisuus, erityistä tukea ja seurantaa. Myös opettajille on hyvä järjestää oma psykologinen läpikäyntimahdollisuus. Muistotilaisuus, rituaalit, omaisten muistaminen ja hautajaisiin osallistuminen toteutetaan kuten yleensä kuolemantausten yhteydessä. Mikäli itsemurha on tapahtunut loman aikana, järjestetään muistotilaisuus tai -hetki jälkeensä.

Itsemurhaa on aina syytä käsitellä opiskelijoiden kanssa. Erityisesti nuoren itsemurhalla on havaittu olevan mallivaikutusta muihin nuoriin. Erityisen tärkeää on korostaa sitä, ettei kenenkään tarvitse jäädä elämänongelmiensa kanssa yksin vaan apua on saatavilla. On tärkeää estää itsemurhan ja kuoleman ihannoiti sankarillisena ratkaisukeinona. Opiskelijan itsemurhan jälkeen on tärkeä seurata tilannetta. Osa opiskelijoista (myös opettajista) voi muutamien kuukausien ajan itsemurhan jälkeenkin tarvita tukitoimia, esimerkiksi asiantuntijan vetämiä yksilö- tai ryhmäkeskusteluja. Oppilaitoksen opiskeleluhooltohenkilöstö ja mielenterveyspalvelut ovat tässä käytettävissä. Itsemurhan mallivaikutuksen vuoksi myös lähikoulujen oppilaitosten johtajia/rehtoreita saattaa olla hyvä informoida tapahtuneesta itsemurhasta, jotta asiaa on mahdollista seurata ja tarvittaessa tarjota selvittelyapua ja tukea.

Itsemurhariskin tunnistaminen

Itsemurhan käsittely vaatii erityistä huolellisuutta. Itsemurha saattaa toimia mallina muille, varsinkin lähipiirille. Itsemurhasta on tärkeä keskustella niin, että annetaan asiallista tietoa syistä, itsemurhaa ennakoivista merkeistä ja siitä, mistä saa apua vaikeuksiin. Tärkeää on, että kuolemaa ei ihannoida ratkaisuna vaikeuksiin. Masennuksella on merkittävä yhteys itsemurhiin. Pitkään jatkunut masennus ja mahdollisesti itsemurhaan liittyvät puheet viittaavat kohonneeseen itsemurhariskiin. Myös seuraavien alla mainittujen ongelmatilanteiden yhteydessä on hyvä arvioida mahdollista itsemurhariskiä:

- aiempi itsemurhayritys

- läheisen tai omaisen tapahtunut itsemurha
- itsemurhasta puhuminen tai sillä uhkaaminen
- itsemurhan suunnittelu ja tavaroiden pois lahjoittaminen
- kuoleman jatkuva ajattelevinen
- itsemurhan tehneen tunteminen
- samaistuminen johonkin itsemurhan tehneeseen ja käytöksen muuttaminen samaan suuntaan
- mahdollinen trauma itsemurhan näkemisestä ja syyllisyyden tunteminen
- väkivaltaisesti kuollut sukulainen
- äskettäin koettu tärkeä menetys: läheisen lähtö, riita, seurustelusuhteen päättyminen tai itsetunnon menetys epäonnistumisen tai hylkäämisen seurauksena
- alkoholin/huumeiden väärinkäyttö
- impulsiivinen tai väkivaltainen käytös
- ei voimia lähestyä ongelmia; vaikeuksia nähdä ongelmissa ulospääsytietä; vakuuttuneisuus siitä, että kuolema on ainoa vaihtoehto ulos ongelmista
- näköalattomuus, toivottomuus, masennus, vetäytyminen
- ylikorostuneet vaatimukset, joista seuraa liika kriittisyys itseä kohtaan
- huonontuneet koulusuoritukset, keskittymisvaikeudet
- huono ruokahalu, univaikeudet

Jos on herännyt epäily opiskelijan itsemurhariskistä tai -aikeista,

- on hyvä puhua ja kysyä asiasta suoraan opiskelijalta. Asian selvittäminen ja puheeksi ottaminen ei aiheuta itsemurhaa, pikemminkin vähentää riskiä.
- opiskelijaa ei saa jättää yksin
- voi tarjoutua pohtimaan yhdessä ongelmaa, ei tarvitse yrittää ratkaista sitä, koska ongelma, jonka vuoksi opiskelija on valmis tekemään itsemurhan, ei voi olla hetkessä ratkaistavissa
- rauhallinen kuunteleminen ilman tuomitsemista tai ongelman vähättelyä
- ottaa yhteys alaikäisen opiskelijan vanhempiin, kun on ensin neuvoteltu opiskelijan kanssa siitä, miten asiasta vanhempien kanssa keskustellaan
- ottaa yhteys oppilaitoksen opiskeluhooltohenkilöstöön tai kriisityöntekijöihin välittömän tuen ja tarvittavan ammattiavun saamiseksi
- pyrkii saamaan opiskelija sitoutumaan sopimukseen siitä, että hän ei vahingoita tai tapa itseään
- pyrkii luomaan toivoa siitä, että ongelmista voi selviytyä hengissä
- jos opiskelija ei sitoudu sopimukseen olla vahingoittamatta tai tappamatta itseään, häntä ei saa päästää yksin esim. lähtemään kotiin, vaan on vanhempien ja oppilaitoksen opiskeluhoillon/kriisityöntekijöiden kanssa sovittava toimista, joilla nuoren hengissä pysyminen voidaan turvata, itsemurhan mahdollistavat välineet poistaa saatavilta ja varmistaa riittävän ammattiavun saaminen.

4.3.2 Väkivallan uhka tai väkivaltatilanne

Uhka- ja väkivaltatilanteiden, kuten tulipalon, aggressiivisen henkilön kohtaamisen, pommiuhkatileen tai kouluampumisuhan yleistointaohjeet sekä yksityiskohtaiset, välittömät toimintaohjeet on kirjattu kunkin oppilaitoksen pelastussuunnitelmaan. Lähisuhde- ja perheväkivallan ehkäisyyn on laadittu Haminan kaupungissa toimintamalli. Asiaan liittyvät keskeiset toimintaohjeet ja yhteystiedot löytyvät Haminan kaupungin nettisivuilta perheneuvolan tietojen alta:

<http://www.hamina.fi/fi/Asukkaat/Lapset%20ja%20perheet/Perheneuvola/L%C3%A4hisuhde-%20ja%20perhev%C3%A4kivalta/>

Kiristys

Aivan lievimmät pienten lasten keskinäiset tapaukset hoidetaan kasvatuksellisin keinoin kodin ja koulun yhteistyönä. Vähänkään vakavammat kiristystapaukset annetaan poliisille ja lastensuojeluviranomaisille. Lasten vanhemmilla on asianomistajina aina oikeus viedä asia em. viranomaisille.

Väkivalta

Pahoinpitely on virallisen syytteen alainen rikos, josta oppilaitoksen johtaja/rehtori tai opettaja muiden ohessa ovat oikeutettuja tekemään rikosilmoituksen poliisille. Korostetaan yleisesti nollatoleranssia.

Opiskelijoiden väliseen väkivaltaan:

- puututaan välittömästi kahden henkilön toimesta ja pyritään rauhoittamaan tilanne,
- jos tilanne ei rauhoitu, pyydetään poliisi paikalle,
- väkivaltilanteesta kirjoitetaan muistio, johon kirjataan myös tapahtumapaikalla olleiden todistajien nimet,
- osapuolten huoltajiin otetaan yhteyttä välittömästi ja sovitaan yhteisneuvottelu.

Neuvottelussa asiat selvitetään perusteellisesti ja sovitaan seuraamuksista ja mahdollisista korvauksista,

- osapuolten käyttäytymistä seurataan ja tarvittaessa heille tarjotaan oppilashuollon tukitoimia.

Opettajaan tai oppilaitoksen muuhun henkilökuntaan kohdistuvassa väkivaltatapauksessa tehdään rikosilmoitus. Rikosilmoituksesta voidaan luopua ainoastaan poikkeuksellisen lievissä tapauksissa, jolloin oppilaitoksen johtaja/rehtori kirjaa tapauksen.

Opettajaan tai henkilökuntaan kohdistuvaan loukkaavaan kielenkäyttöön puututaan heti. Jos kyseessä on kunnianloukkaukseksi luettavasta solvauksesta tai nimittelystä, asianomainen henkilö voi tehdä poliisille tutkintapyyntö.

Rehtorilla tai koulun opettajalla on yhdessä tai erikseen oikeus työpäivän aikana ottaa haltuunsa oppilaalta kielletty esine tai aine tai sellainen esine tai aine, jolla oppilas häiritsee opetusta tai oppimista. Jos oppilas koettaa vastarintaa tekemällä välttää haltuunottamisen, rehtorilla tai koulun opettajalla on oikeus käyttää välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina oppilaan ikä ja tilanteen vakavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarvio huomioon ottaen. Haltuunotossa ei saa käyttää voimankäyttövälineitä.

Koulun opettajalla ja rehtorilla on työpäivän aikana oikeus tarkastaa oppilaan mukana olevat tavat, oppilaan hallinnassa olevat koulun säilytystilat ja päällisin puolin hänen vaatteensa. Oppilaalle tulee ennen tarkastusta ilmoittaa tarkastuksen syy. Tarkastajan tulee olla oppilaan kansa samaa sukupuolta. Tarkastuksessa tulee olla läsnä tarkastajan lisäksi toinen täysi-ikäinen koulun henkilökuntaan kuuluva. Oppilaan pyynnöstä tarkastuksessa tulee olla läsnä hänen valitsemansa koulun henkilökuntaan kuuluva, jos tämä on saapuvilla.

Voimakeinojen käytöstä tulee aina antaa kirjallinen selvitys opetuksen järjestäjälle. Oppilaan tarkastaminen ja esineiden tai aineiden haltuunotto tulee kirjata ja toimenpiteistä on ilmoitettava oppilaan huoltajalle.

Häirintään käytetty esine tai aine luovutetaan oppilaalle viimeistään koulupäivän päättyessä. Kielletyt esineet tai aineet luovutetaan huoltajalle. Huumausaineet, ampuma-aseet, aseiden osat, amukset, patruunat, kaasusumuttimet sekä räjähteet luovutetaan poliisille välittömästi.

Henkilökuntaan kohdistuvista uhkatilanteista ja niissä toimimisesta on olemassa Haminan kaupungin työsuojelun laatima ohjeistus. Käytännön työvälineeksi on laadittu lomake työpaikan vaaratilanteiden selvittämistä varten. Lomake täytetään tilanteissa, joissa työpaikalla on ollut työtaturma-vaara tai työntekijä on joutunut väkivallan uhan tai uhkailun kohteeksi. Vaaratilanne on käsiteltävä työpaikalla. Ohjeistus löytyy Haminan kaupungin Henkilöstöoppaasta.

4.3.3 Seksuaalinen häirintä ja hyväksikäyttö

Seksuaalinen häirintä tai ahdistelu on **epätoivottua, yksipuolista ja epämiellyttävältä tuntuva toimintaa, jossa seksuaalisuutta ja seksuaalisuuteen liittyviä mielikuvia käytetään hyväksi**. Se loukkaa ihmisen oikeutta henkilökohtaiseen koskemattomuuteen, vapauteen ja itsemääräämiseen. Seksuaalista häirintää on mm.

- nimittely (homottelu, huorittelu)
- vihjailevat ilmeet, eleet, viheltely
- härskit puheet, kaksimieliset vitsit
- vartaloa, pukeutumista ja yksityiselämää koskevat huomautukset tai asiattomat kysymykset
- seksuaalisesti vihjailevat kirjeet, puhelinsoitot tai pornografisen materiaalin tarjoaminen
- tungetteleva koskettelu ja läheisyys (kämpälöinti, puristelu yms.)
- sukupuolista kanssakäymistä koskevat ehdotukset tai vaatimukset
- seksuaalisesti häiritsevien viestien, kuvien tai videoiden lähettäminen internetin kautta.

Oppilaitoksessa sukupuolista häirintää tapahtuu etenkin ylemmillä luokilla, mutta viimeaikaisissa tutkimuksissa ilmiö on tullut esille jo alaluokilla. Se suuntautuu sukupuolisiin ominaisuuksiin ja niiden arvioimiseen vaiheessa, jolloin nuori on herkkä ja haavoittuva, käsitys omasta seksuaalisesta minäkuvasta on vasta muodostumassa. Aikuisten on tärkeää opastaa, missä sallitun toiminnan rajat kulkevat ja puuttua välittömästi tilanteeseen havaitessaan seksuaalista häirintää. Nuoren itsensä voi olla vaikea hahmottaa ilmiönä, että kyseessä on seksuaalinen häirintä ja ilmaista joutuneensa sen kohteeksi, mutta nuori itse kuitenkin tietää, milloin kokemus on epämiellyttävä, kiusallinen ja hän haluaisi sen loppuvan. Oppilaitosten aikuisten tulee olla herkkänä havaitsemaan mahdollista seksuaalista häirintää, puuttua siihen sekä rohkaista nuoria itseään tuomaan esille omat kokemuksensa ja puuttumaan nähdessään toisen nuoren joutuvan seksuaalisen häirinnän kohteeksi. Seksuaalisen häirinnän osalta oppilaitoksissa on hyvä toimia vastaavalla tavalla kuin kiusaamistilanteissa, ks. s. 23.

Seksuaalisen hyväksikäytön epäily voi herätä monissa eri tilanteissa. Hyväksikäytöstä voi ilmetä erilaisia psykosomaattisia oireita, univaikeuksia, yökastelua, päänsärkyä ja vatsavaivoja. Lapsessa voi ilmetä levottomuutta, keskittymättömyyttä, masennusta, eristäytymistä, aggressiivisuutta, seksuaalissävytteistä käyttäytymistä ja muiden lasten kiusaamista. Lapsella voi olla syömisvaikeuksia, karkailua, äkillistä opiskelumenestyksen huononemista tai äkillisiä muutoksia ulkoisessa olemuksessa.

Lapsi voi myös itse kertoa kokemuksestaan. Jos sinulle uskoudutaan

- säilytä kontakti lapseen, älä heti ohjaa häntä puhumaan toisen henkilön kanssa
- kuuntele rauhallisesti kertomusta ja luo turvallinen ilmapiiri
- pitäydy tosiasioissa, tukeudu yksityiskohtaiseen tietoon, älä mielikuviin (älä tulkitse, vaan pyydä mieluummin lasta kertomaan lisää)
- varmista lapsen turvallisuus ennen kuin päästät hänet kotiin
- älä toimi hätiköiden, kysy neuvoa!
- konsultaatioapua tilanteessa saat koulu- ja opiskeluterveydenhuollosta, opiskeluhuoltohenkilöstöltä sekä lastensuojelusta
- asian kuuleminen voi herättää hämmennystä, järkytystä ja voimakkaita tunteita, kuten vihaa ja kostonhalua
- ota vastaan tukea niiden käsittelyyn
- muista asianosaisten oikeusturva
- oppilaitoksen työntekijänä olet velvoitettu ilmoittamaan asiasta lastensuojeluun ja poliisille

Ilmoitusvelvollisuus poliisille ja lastensuojeluilmoitus ks. luku 4.3.4. s. 21-23.

4.3.4 Lastensuojelun tarpeessa oleva lapsi

Lastensuojelun tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen ja virikkeitä antavaan kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen ja erityiseen suojeluun ja tukeen. Lastensuojelulain mukaan toimenpiteisiin on ryhdyttävä mikäli lapsen kasvuolot vaarantuvat tai lapsen kasvuolot eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä tai jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveytensä tai kehityksensä.

Lasten suojelun tarpeessa olevan lapsen taustasta löytyy yleensä useita selittäviä tekijöitä, joita voivat olla työttömyys, taloudelliset vaikeudet, vakavat sairaudet, runsas alkoholin käyttö, perheväkivalta ja/tai lasten hoidon laiminlyönti.

Lapsen kohdistuvan perheväkivallan tai hoidon laiminlyönnin tunnistamisessa ei ole yksiselitteisiä selkeitä ohjeita. Oireita tällaisesta voivat olla lapsen säikähtänyt tai lamaantunut olemus, syrjään vetäytyminen, alistuneisuus, itkuisuus, kosketuksen pelko, katsekontaktin välttäminen, käyttäytymisen muuttuminen, lapsen aliravitsemus, nuhruisuus ja liikuntatunneilla paljastuvat kehon mustelmat, ruhjeet ja oudot ihovammat. Pahoinpitelyä on syytä epäillä, jos lapsen vammat ja niistä annetut selitykset eivät ole yhteneväisiä tai jos selityksen antaminen on vastahakoista tai sitä ei suostuta antamaan. Jos epäily herää, lapselta voi kysyä asiasta suoraan ja kertoa, mikä on herättänyt oman epäilyn. Jos lapsi kertoo perheväkivallasta tai hoidon laiminlyönnistä, toimi vastaavalla tavalla kuin yllä on kuvattu lapsen uskoutuessa seksuaalisesta hyväksikäytöstä.

Lastensuojeluilmoitus

Lastensuojelulain 25 §:n mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon, opetustoimen, nuorisotoimen, poliisitoimen, Rikosseuraamuslaitoksen, palo- ja pelastustoimen, sosiaalipalvelujen tai terveydenhuollon palvelujen tuottajan, opetuksen tai koulutuksen järjestäjän, seurakunnan tai muun uskonnollisen yhdyskunnan, kansainvälistä suojelua hakevan vastaanotosta annetun lain (746/2011) 3 §:ssä tarkoitetun vastaanottokeskuksen ja järjestelykeskuksen, hätäkeskustoimintaa harjoittavan yksikön, koululaisten aamu- ja iltapäivätoimintaa harjoittavan yksikön, tullin, rajavartiolaitoksen taikka ulosottoviranomaisen palveluksessa taikka luottamustoimessa olevat henkilöt tai vastaavissa teh-

tävissä toimeksiantosuhteessa tai itsenäisinä ammatinharjoittajina toimivat henkilöt sekä kaikki terveydenhuollon ammattihenkilöt ovat velvollisia salassapitosäännösten estämättä viipymättä ilmoittamaan kunnan sosiaalihuollosta vastaavalle toimielimelle, jos he ovat tehtävää hoitaessaan saaneet tietää lapsesta, jonka hoidon ja huolenpidon tarve, kehitystä vaarantavat olosuhteet tai oma käyttäytyminen edellyttää lastensuojelun tarpeen selvittämistä. Myös muu kuin 1 momentissa tarkoitettu henkilö voi tehdä tällaisen ilmoituksen häntä mahdollisesti koskevien salassapitosäännösten estämättä.

Huom! Lastensuojeluilmoituksen tekemiseen ei vaikuta se, onko lapsi jo lastensuojelun asiakkaana vai ei. Lastensuojeluilmoituksen tekeminen pitää uusia, jos lapsen tilanteeseen ei tule muutosta tai se pahenee.

Ilmoitusvelvollisuus poliisille

Edellä 1 momentissa tarkoitetuilla henkilöillä on velvollisuus tehdä salassapitosäännösten estämättä ilmoitus poliisille, kun heillä on tehtävässään tietoon tulleiden seikkojen perusteella syytä epäillä, että lapseen on kohdistettu:

- 1) rikoslain (39/1889) 20 luvussa seksuaalirikoksena rangaistavaksi säädetty teko; tai
- 2) sellainen rikoslain 21 luvussa henkeen ja terveyteen kohdistuvana rikoksena rangaistavaksi säädetty teko, josta säädetty enimmäisrangaistus on vähintään kaksi vuotta vankeutta.

Kun tekee tutkintapyyntöä poliisille, on aina tehtävä myös lastensuojeluilmoitus.

Yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi

Edellä 25 §:ssä tarkoitettu ilmoitusvelvollisuus voidaan toteuttaa salassapitosäännösten estämättä myös yhdessä lapsen tai hänen vanhempansa kanssa tehtynä sosiaalihuoltolain 35 §:n mukaisena yhteydenottona tuen tarpeen arvioimiseksi edellyttäen, että:

- 1) yhteydenotto tehdään viipymättä; ja
- 2) yhteydenoton yhteydessä 25 §:n 1 momentissa tarkoitettu ilmoitusvelvollinen henkilö ilmoittaa yhteydenottoon johtaneet syyt.

Jos terveydenhuollon ammattihenkilöistä annetussa laissa (559/1994) tarkoitettu terveydenhuollon ammattihenkilö, sosiaalikirjuri tai sosiaalitoimen, opetustoimen, liikuntatoimen, lasten päivähoidon, pelastuslaitoksen, hätäkeskuslaitoksen, Tullin, poliisin, Rikosseuraamuslaitoksen, työ- ja elinkeinoviranomaisen, Kansaneläkelaitoksen tai ulosottoviranomaisen palveluksessa oleva on tehtävässään saanut tietää henkilöstä, jonka sosiaalihuollon tarve on ilmeinen, hänen on ohjattava henkilö hakemaan sosiaalipalveluja tai henkilön antaessa suostumuksensa otettava yhteyttä kunnallisesta sosiaalihuollosta vastaavaan viranomaiseen, jotta tuen tarve arvioitaisiin.

Jos suostumusta ei voida saada ja henkilö on ilmeisen kykenemätön vastaamaan omasta huolenpidostaan, terveydestään tai turvallisuudestaan, tai lapsen etu sitä välttämättä vaatii, 1 momentissa tarkoitettujen henkilöiden on tehtävä ilmoitus sosiaalihuollon tarpeesta salassapitosäännösten estämättä viipymättä.

Lastensuojeluviranomainen ilmoittaa poliisille perustellut epäilyt lapsen seksuaalisesta hyväksikäytöstä sekä vammoja aiheuttaneet pahoinpitelyepäilyt, ellei perhe ole jo tehnyt rikosilmoitusta, tai mikäli lapsen etu tai erittäin tärkeä yleinen etu ei vaadi ilmoittamista. Myös terveydenhuollon, opetustoimen ja nuorisotoimen palveluksessa olevilla henkilöillä on salassapitosäännösten sekä kaikilla terveydenhuollon ammattihenkilöillä on velvollisuus ilmoittaa poliisille, kun heillä on syytä epäillä alaikäiseen henkilöön kohdistunutta seksuaalirikosta.

Lähestymiskieltoa voidaan hakea tilanteissa, joissa on olemassa vaara, että lapsen henkeä, terveyttä, rauhaa tai vapautta uhataan tai että häntä muutoin vakavasti häiritään. Asianosaisen lisäksi myös sosiaaliviranomaisella on oikeus hakea lähestymiskieltoa oikeuden päätöksellä.

5 OPPILAITOKSEN ONGELMATILANTEET

5.1 Onnettomuus ja tapaturma

Ensimmäisenä onnettomuuspaikalle saapunut aikuinen arvioi, mitä on tapahtunut ja minkälaista apua tarvitaan. Sen jälkeen ryhdytään nopeasti tarvittaviin toimiin: Kutsutaan paikalle kouluterveydenhoitaja tai muuta oppilaitoksen henkilökuntaa. Tarvittaessa soitetaan yleiseen hätänumeroon ja tehdään hätäilmoitus. Hätäilmoitusta tehtäessä kerrotaan, mitä on tapahtunut, missä paikassa ja vastataan esitettyihin kysymyksiin (potilaan vointi, tarkemmat tiedot ym.). Puhelua ei saa katkaista ennen kuin siihen annetaan lupa. Hoidetaan opastus onnettomuuspaikalle. Ilmoitetaan onnettomuudesta oppilaitoksen rehtorille.

5.2 Ennaltaehkäisevä opiskeluhoitotyö

Hyvinvointia edistävä ja ennaltaehkäisevä opiskeluhoitotyö vaikuttaa muun muassa nivelvaiheysteistyössä opiskelijoiden akateemisten taitojen kehittymiseen sekä opettajien itsearvioituihin valmiuksiin tarttua kiusaamiseen ja sen ennaltaehkäisyyn. Hyvinvointia edistävät ja ongelmia ennaltaehkäisevät toimet ovat hyödyllisiä paitsi opiskelijoille myös opettajille. Kiusaamisen ennaltaehkäisy tulisi ottaa koulussa tavaksi ja kiusaamistapauksiin puuttua järjestelmällisesti. Näin voidaan parhaassa tapauksessa välttää se, ettei kiusaamisesta tule pysyvä osa joidenkin opiskelijoiden arkipäivää koulussa.

Ylhäältä alas suuntautuvat kehittämistoimet, kuten rehtorin/johtajan sitoutuminen ja tuki sekä hallintokuntien kehittämistyö, voivat edistää käytännön opiskeluhoitotyötä ja sen puitteita kouluissa. Aikuisten merkitys lasten hyvinvoinnin kannalta onkin merkittävä: jos lasten elämää halutaan parantaa, on keskityttävä siihen mitä aikuiset tekevät. Psykososiaalisen hyvinvoinnin ja tunne- ja ihmishuhdetaitojen merkitystä tulisi vahvistaa/korostaa suomalaisessa koulussa entistä enemmän. Terveiden sosiaalisten suhteiden luominen oppilaiden välillä edesauttaa kiusaamisen ennaltaehkäisyssä. Haminassa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelman ja opetussuunnitelman periaatteet huomioiden muun muassa koulukiusaamiseen puuttuminen ja sen ennaltaehkäisy on yhtenä keskeisenä painopistealueena kaikkia kouluja ja oppilaitoksia koskevassa yhteisöllisessä opiskeluhoitossa.

5.2.1 Kiusaaminen

Haminan oppilaitoksissa on nollatoleranssi kiusaamisen suhteen. Kiusaamiseen puututaan aina **välittömästi**. Jokaisella oppilaitoksessa opiskelevalla ja työskentelevällä on ehdoton oikeus ruumiilliseen ja henkiseen koskemattomuuteen. Kiusaaminen oppilaitoksessa on kiellettyä.

Kiusaamista on toiminta, jonka kiusattu kokee vahingoittavan tai loukkaavan itseään. Se voi kohdistua joko yhteen tai useampaan henkilöön samanaikaisesti. Kiusaamisen kohteeksi voi joutua kuka tahansa meistä. Kiusaaja tarvitsee usein tuekseen kavereita tai muita oppilaita, jotka vahvistavat tai hyväksyvät kiusaamisen. Pitkittyessään kiusaaminen voi liittyä osaksi ryhmän rakenteita, historiaa, yhteisesti jaettuina merkityksiä ja identiteettiä.

Kiusaaminen aiheuttaa uhrilleen ahdistusta, pelkoa ja psykosomaattista oireilua. Seuraukset voivat heijastua pitkälle kiusatun tulevaisuuteen. Kiusaaminen heikentää myös luokan ja koko oppilaitoksen työilmapiiriä ja viihtyvyyttä. Erityisen vahingollista kiusaamisessa on aikuisten välinpitämättömyys ja kiusatun syyllistäminen sekä salailu ja peittely. Kiusaaja voi olla myös aikuinen.

Jokainen on velvollinen puuttumaan kiusaamiseen. Kiusaamistapauksen ilmetessä sovitaan anonymiteettirajoista ja menettelytavoista. Tehdään selväksi, mitä kiusaamisesta seuraa, pidetään kiinni seuraamuksista ja sovitaan seurantamenettelystä.

Jos kiusaamista ilmenee, jokainen oppilas on velvollinen kertomaan siitä jollekin oppilaitoksen aikuiselle ja/tai kotona.

Kiusaaminen voidaan estää ennakolta tai kiusaamisen alkuvaiheessa:

- jakamalla tietoa itse prosessista
- tekemällä kartoitus luokan/oppilaitoksen ilmapiiristä ja kaverisuhteista
- parantamalla oppilaiden valmiuksia kertoa kiusaamisesta, vahvistamalla oppilaiden itsetuntoa ja tukemalla hyviä kaverisuhteita
- keskustelemalla kiusaamisesta luokissa, opettajainkokouksissa, vanhempainilloissa ja koko oppilaitoksen henkilökunnan kanssa
- vertaistuellalla, kummioppilas- ja tukioppilastoiminnalla on mahdollista puuttua erilaisiin ristiriitoihin ennekuin riidat muuttuvat kiusaamiseksi
- tekemällä yhteinen sopimus kiusaamattomuudesta

Toimintaohjeita:

Oppilaan oikeus ja velvollisuus on kertoa kiusaamisesta ja välttää riitatilanteita

Vanhempien tulee

- ottaa kiusaamistapauksessa välittömästi yhteys oppilaitokseen
- olla mukana ja myötävaikuttaa oppilaitoksen kiusaamista vastaan järjestettävissä toimenpiteissä

Opettajan ja oppilaitoksen tulee

- puuttua kaikkiin epäilyihin heti
- kuunnella ensimmäiseksi kiusattua ja kunnioittaa hänen näkemystään
- keskustella kiusaajan kanssa
- pyrkiä siihen, että kiusaaja ja kiusattu käsittelevät asiaa yhdessä ja kiusaaja pyytää kiusatulta anteeksi
- keskustella asiasta luokka- tms. yhteisössä
- kertoa kiusaamisesta kiusaajan ja kiusatun opettajille sekä tiedottaa asiasta vanhemmille
- väkivaltatilanteissa ja toistuvassa kiusaamisessa ottaa aina yhteyttä sekä kiusatun että kiusaajan vanhempiin ja sopia menettelytavoista yhteistyössä rehtorin ja opiskeluhoiton kanssa
- tarkistettava määräajoin, että kiusaaminen on loppunut

Oppilaitoksen johtajan/rehtorin tulee

- varmistaa, että kiusaamisesta on keskusteltu yhdessä oppilaiden, heidän vanhempiensa ja oppilaitoksen henkilökunnan kanssa
- varmistaa, että kiusaamistapaukset kirjataan ja käsitellään sopimusten mukaisesti,

- varmistaa, että uhreja tuetaan ja kiusaajat lopettavat kiusaamisen
- järjestää yhdessä opiskeluhoillon ja vanhempien kanssa sekä kiusatun että kiusaajan mahdollisesti tarvitsema hoito

Ellei kiusaaminen lopu sopimuksista huolimatta

- kiusaamistapausta käsitellään opiskeluhoitotyössä
- otetaan yhteys lastensuojeluviranomaisiin
- asiasta ilmoitetaan tarvittaessa poliisille
- ryhdytään toimenpiteisiin kiusaajan määräaikaiseksi erottamiseksi koulusta tai siirtämiseksi toiseen oppilaitokseen

Opetuksen järjestäjän on laatinut opetussuunnitelman yhteydessä suunnitelman oppilaiden suojaamiseksi väkivallalta, kiusaamiselta ja häirinnältä sekä toimeenpannut suunnitelman ja valvoo sen noudattamista ja toteutumista. Suunnitelmassa on huomioitu sekä oppilaiden keskinäiset että oppilaiden ja aikuisten väliset vuorovaikutussuhteet.

Kiusaamisen muodot

Hiljainen kiusaaminen, hienovarainen piilokiusaaminen on kiusaamisen tavallisin muoto - ja samaan aikaan vaikein havaita. Hiljaista kiusaamista on muun muassa huokailu, tuijottaminen, merkitsevät katseet, katseen välttäminen, ilmeily, vaikeneminen, selän kääntäminen ja koulukaverin kohtelemisen kuin hän olisi ilmaa. Hiljaisesta kiusaamisesta voi myös olla kyse, kun yksi jätetään kutsumatta syntymäpäiville. Hiljaisen kiusaamisen uhrit usein vaikenivat kokemastaan. He kertovat harvoin, miten pahalta tuntuu. "Näkymätöntä" kiusaamista on vaikea pukea sanoiksi, vaikka sen tuntee. Kiusattu esimerkiksi saattaa huomata olevansa toistuvasti yksin tietämättä, miksi näin on.

Sanallinen kiusaaminen on kuiskuttelua, juorujen levittämistä, pahan puhumista, ahdistelua, pilkkaamista, matkimista, uhkailua, ulkonäöstä huomauttelua, uhrin sanomisten tai tekemisten jatkuvaa kommentoimista, kikattelua, pilkkanaurua tai pilailua, lappujen lähettelemistä ja pulpetin töhrimistä. Kun loukkaava viestintä on sanatonta, tai se pohjautuu sisäpiirin vitseille, voi sen havaitseminen olla opettajalle käytännössä mahdotonta. Sanallinen kiusaaminen on hiljaista helpompi huomata, mutta ei aina. Kuiskutella voi myös hiljaa - niin, ettei opettaja kuule.

Fyysinen kiusaaminen on näkyvin kiusaamisen muodoista. Revenneet vaatteet ja mustelmat voivat olla siitä merkkejä. Yleensä fyysiseen kiusaamiseen puututaan henkistä kiusaamista helpommin, vaikka molemmat voivat jättää yhtä pysyvän jäljen - senkin jälkeen, kun mustelma paranee. Fyysinen kiusaaminen on yleisempää alaluokilla ja poikien kesken. Kiusaaja voi myös ikään kuin "sattumalta" tönäistä, nipistää, seistä tiellä, lyödä oven kiinni nenän edestä. Uhrin tavaroita voidaan kätkeä ja koululaukkua heitellä luokassa kuin palloa. Kiusaaminen voidaan naamioida leikiksi tai urheiluksi. Pojille on tyypillisempää aggressiivisen käyttäytymisen suorat, fyysiset ja verbaliset taktiikat, kun taas tytöille luonteenomaisempaa on manipulatiivinen, epäsuora aggressio.

Kännykkä- ja nettikiusaaminen on nykypäivän uusi kiusaamisen muoto. Pilkkaavat tai uhkaavat viestit, juorujen ja henkilökohtaisten tietojen levittäminen, valokuvien manipulointi, toisen nimellä esiintyminen, valeprofiili, sulkeminen ryhmän tai keskustelun ulkopuolelle ja toisen salasanojen käyttäminen tai huijaaminen on tullut osaksi lasten ja nuorten maailmaa.

Verkkokiusaamiseen ei liity fyysistä uhkaa, mutta verkon kautta saavutettava yleisö voi olla suurempi, ja kiusaajalla on mahdollisuus pysytellä nimettömänä. Kännykkä- ja nettikiusaamisen varjo puolia muihin kiusaamisen muotoihin on että kotikaan ei ole turvapaikka. Tietokone ja älykännykät seuraavat mukana ja kiusaaminen saavuttaa kiusatun myös kotoa.

Kiusaamiseen liittyvät roolit

Kiusaamistilanteisiin liittyy rooleja, ja niiden muodostuttua ne saattavat vakiintua osaksi lapsen tai nuoren toimintaa tietyissä ryhmissä. Toimintatapoihin vaikuttavat paitsi yksittäisten lasten ominaisuudet, myös ryhmän odotukset ja ominaisuudet. Opiskelija voi olla omassa luokassa kiusaaja tai kiusattu, mutta jossain muussa ryhmässä aivan toisenlaisessa roolissa.

Rooleista puhuttaessa viitataan siihen miten lapset suhtautuvat kiusaamiseen ja miten he toimivat kiusaamistilanteissa. Kiusaamiseen liittyviä rooleja ovat kiusattu, kiusaaja, kiusaajan kannustaja, kiusaajan apuri, kiusatun puolustaja sekä hiljainen hyväksyjä.

Kiusattu oppilas on uhri, joka joutuu systemaattisen ja toistuvan kiusaamisen kohteeksi. Kiusaaminen on tahallista ja tietoista. Kiusattu opiskelija saattaa olla fyysisesti, psyykkisesti tai sosiaalisesti heikommassa asemassa kuin kiusaaja(t) ja tästä syntyy epätasapaino, joka vallitsee kiusatun ja kiusaajan välissä.

Kiusaajan roolissa oleva lapsi mm. aloittaa kiusaamisen, saa muita mukaan kiusaamiseen, keksii uusia tapoja kiusata/häiritä uhria, hankkii lisää henkilöitä kiusaamistilanteisiin, yllyttää muita mukaan sekä ehdottaa muille ketä kiusataan. Kiusaajan toimintatapaan liittyy myös toisten uhkaileminen jos he eivät osallistu kiusaamiseen, ryhmän ulkopuolelle jättäminen sekä ironiset kommentit kiusatusta.

Kiusaajan kannustajan roolissa oleva lapsi on usein kiusaamistilanteissa paikalla, vaikka ei usein tee mitään. Hän hihittelee, nauraa, kannustaa tai yllyttää kiusaajaa huutelemalla esim. ”näytä hänelle” tai saattaa mm. houkutellessa muita paikalle seuraamaan kiusaamistilannetta.

Kiusaajan apurin roolissa oleva lapsi auttaa kiusaajaa ja saattaa mm. ottaa kiusatun kiinni ja pitää uhrista kiinni. Apurin roolissa oleva lapsi menee helposti mukaan kiusaamiseen vaikka ei aktiivisesti toimi aloitteentekijänä.

Puolustajan roolissa oleva lapsi tukee ja lohduttaa kiusattua. Hän kertoo aikuiselle kiusaamisesta ja saattaa myös kostaa puolustaakseen kiusattua. Puolustajan roolissa oleva lapsi saattaa haukkua kiusaajaa ja sanoa muille mm. että ”kiusaaminen on tyhmää”, ”kiusaaminen ei kannata”. Lapsi, joka puolustaa kiusattua rohkaisee ja lohduttaa kiusattua ja on kiusatun ystävä vapaa-ajalla.

Hiljainen hyväksyjä ei useinkaan ole paikalla ja pysyttelee kiusaamisen ulkopuolella. Hän teeskentelee, että ei näe mitä tapahtuu, ei tee mitään tai on tietämätön kiusaamisesta. Hiljainen hyväksyjä ei ole kenenkään puolella ja usein poistuu kiusaamistilanteista.

Kiusatut opiskelijat kärsivät monenlaisista henkisen hyvinvoinnin ja mielialan ongelmista. Kiusaaminen voi aiheuttaa mm. itsetunnon ja itsearvostuksen alenemista, masentuneisuutta, itsetuhoisia ajatuksia tai tekoja sekä ahdistuneisuutta. Kiusaaminen voi vaikuttaa kiusattujen opiskelijoiden fyysiseen terveyteen, mm. psykosomaattisina stressioireina kuten kiputiloina ja yleisenä sairasteluna, nukkumisvaikeuksina ja yökasteluna sekä syömishäiriöinä. Lisäksi kiusatuille on ominaista koulumotivaation heikkeneminen ja koulunkäynnin välttely.

Kiusaaminen vaikuttaa myös vertaissuhteisiin. Kiusatut opiskelijat voivat olla yksinäisiä, välttelevät sosiaalisia tilanteita, heillä on kielteinen käsitys vertaisista ja he pelkäävät, että heidät arvioidaan kielteisesti. Aikuisiässä heillä saattaa esiintyä luottamuksen puutetta ihmissuhteissa ja heillä on kasvanut riski tulla kiusatuksi työelämässä. Kiusatuilla pojilla on lisäksi havaittu läheisyyden pelkoa seurustelusuhteissa.

Kiusaamisella ei ole pelkästään vaikutusta kiusattuun vaan kiusaamisella on seurauksensa myös kiusaajalle. Toisia kiusaavilla lapsilla ja nuorilla on enemmän särkyjä, nukkumisvaikeuksia ja mielihäiriöitä. Jos kiusaaja saa jatkaa kiusaamista kenenkään siihen puuttumatta, on riski, että hän käyttäytyy aggressiivisesti myöhemminkin. Etenkin toisia kiusanneiden poikien kehityspolkuja tarkasteltaessa on havaittu, että heillä esiintyy myöhemmin monenlaisia mielenterveyteen ja ihmissuhteisiin liittyviä ongelmia, kuten aggressiivisuutta seurustelusuhteissa, antisosiaalisia persoonallisuushäiriöitä, päihteiden väärinkäyttöä ja rikollisuutta.

5.2.2 Kiusaamisen ennaltaehkäisy Haminassa

Uuden opetussuunnitelman ja oppilas- ja opiskelijalain hengen mukaisesti, kiusaamisen ennaltaehkäisyn tulisi olla koko koulun yhteinen toimintakulttuuri. Kiusaamista voidaan vähentää luomalla kouluun toimintakulttuuri, missä erilaisuus hyväksytään, jokainen arvostaa toistaan, työntekeä kunnioitetaan ja hyvät tavat ovat itsestäänselvyys. Avoimessa ja luottavaisessa ilmapiirissä opiskelijoiden, opettajien, koulun muun henkilökunnan ja kotien on helppo keskustella kiusaamisesta ja ennakoita tilanteita, joissa kiusaamista voi tapahtua. Jotta kiusaamisongelmia voitaisiin koulun arjessa tehokkaasti ehkäistä ja niihin voitaisiin puuttua, on kiusaaminen kyettävä kouluyhteisössä tunnistamaan. Tämä vaatii kouluyhteisössä keskustelua siitä, mikä koetaan kiusaamiseksi. Kiusaamisen vastaisessa työssä opiskelijoita on tuettava erityisesti vuorovaikutussuhteisiin ja ryhmän rakenteisiin kietoutuvan kiusaamisen havaitsemisen ja selvittämiseen. Opiskelijat saattavat myös ajatella, että heidän tulisi kestää ja selvittää itse vuorovaikutussuhteidensa ongelmat. Opiskelijoiden näkemys koulukiusaamisesta ei ole aina yhtenäinen. Kiusaajien kuvauksissa korostuu usein hupi tai välinpitämättömyys, kun taas kiusattujen kuvailemat tapaukset ovat usein melko lohduttomia. Kiusaamisprosessit osoittautuvat usein hyvin yksilöllisiksi ja tulkinnallisiksi. Se, mikä on yhden opiskelijan mielestä harmitonta huvia, voi toisen mielestä olla erittäin loukkaavaa.

Osassa Haminan kouluja KiVa - koulu ohjelma on ollut käytössä. Tapaamiset vanhempien kanssa, johdonmukaiset kurinpitomenetelmät ja tehostettu leikkialueiden valvonta lisäävät kiusaamisen vastaisen ohjelmien tehokkuutta. Kiusaamisen vähentäminen luo turvallisuutta kaikkien lasten ja nuorten koulupäivään. KiVa Koulu -ohjelma lisää yhteisöllisyyttä ja vastuuta kanssaihminen hyvinvoinnista. Kysymys ei ole vain kiusaamisen ehkäisemisestä ja siihen puuttumisesta, vaan hyvinvoinnista paljon laajemmin ajateltuna. KiVa - koulu vähentää paitsi kiusaamista ja kiusatuksi joutumista, myös ahdistuneisuutta ja masentuneisuutta, samalla kun se lisää sosiaalisia taitoja sekä kouluviihtyvyyttä ja -motivaatiota.

Yhtenä yhteisöllisyyttä lisäävänä toimintamuotona osassa Haminan perusopetuksen luokkia on toteutettu luokkakohtaista työskentelyä. Oppituntien aikana tehdään harjoitteita, jotka edistävät yhteistyötaitoja ja sosiaalisia taitoja. Tavoitteena luokkakohtaisessa työskentelyssä on vahvistaa oppilaiden yhteistyötaitoja sekä sosiaalisia taitoja erilaisilla yhteisöllisillä ja toiminnallisilla keinoilla. Tunnit sisältävät toiminnallisia sekä tunteiden ilmaisemiseen liittyviä harjoitteita. Lisäksi luokkatyöskentelyn aikana käydään läpi kiusaamisilmiöön liittyviä asioita kuten esim. kiusaamisen tunnistamista ja ehkäisemistä ja erilaisia keinoja, joilla kiusaamiseen voidaan puuttua. Tunnit suunnitellaan ja toteutetaan yhteistyössä opettajan ja opiskeluhoiton kanssa, jotta suunnitellut interventiot parhaiten palvelisivat luokan erityispiirteitä ja tarpeita.

Interventioita suunniteltaessa tulee huomioida myös opettajan suhtautuminen kiusaamiseen. Opettajan usko siihen, että kiusaaminen voidaan lopettaa tai sitä voidaan ehkäistä, kannustaa tehtävään ja siihen tartutaan herkemmin. Luokissa tai ryhmissä, joissa opettaja puuttuu kiusaamistapauksiin ja pystyy vaikuttamaan niihin, puolustamista havaitaan enemmän. Luokkatyöskentelyn kautta voidaan auttaa opettajaa löytämään erilaisia keinoja kiusaamisen ehkäisyyn tai vahvistamaan niitä toimintamuotoja, joita opettajalla on jo ollut käytössään.

Luokkatyöskentelyn vahvuutena on yhteistyö opettaja kanssa. Opettajalla on näkemys siitä mitä luokka tarvitsee. Koko luokkaa koskevat interventiot kiusaamisen vähentämiseksi toiminnallisten ja opetuksellisten kokonaisuuksien muodossa lisäävät yhteenkuuluvuuden tunnetta luokassa. Tehokaiden strategioiden ja rooliileikkien kautta on mahdollista vahvistaa opiskelijoiden ja opettajien uskoa vaikutusmahdollisuuksiinsa kiusaamistilanteissa.

Tarkempia kuvauksia kiusaamisen ennaltaehkäisyyn käytänteistä löytyy Haminan perusopetuksen ja lukion oppilaitoskohtaisista opetussuunnitelmista. Oppilaitoskohtaisessa opetussuunnitelmassa kuvataan lisäksi yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhuollon päälinjaukset sekä oppilaitoskohtaiset resurssit mm. kiusaamiseen liittyvien toimenpiteiden osalta.

5.3 Omaisuusrikokset

Haminan kaupungin oppilaitoksissa pyritään ennalta ehkäisemään tapahtuvia omaisuusrikoksia kiinnittämällä huomiota mm. välituntivalvontaan, huolehtimalla opetustilojen lukitsemisesta silloin kun tilassa ei järjestetä opetusta. Oppilaille pyritään tarjoamaan lukittavia kaappeja henkilökohtaisten tavaroiden säilyttämistä varten.

Poliisiin tehtäviin kuuluu selvittää rikos- ja ilkivaltatilanteissa syylliset.

Havaittuasi rikoksen tai ilkivallan tapahtuneen

- Ilmoita poliisille tapahtuneesta heti.
- Eristä vaara- ja vahinkoalueet tarvittaessa vartioinnilla.
- Lisää alueen valvontaa ja tarvittaessa evakuoit rakennus tai sen osa.
- Suojaa mahdollinen todistusaineisto ja valvo, ettei kukaan sotke jälkiä.
- Kerro poliisille kaikista havainnoista, sillä jokin pieneltä tuntuva merkityksetönkin seikka voi olla ratkaiseva rikoksen selvittämiseksi.

Joutuessasi rikoksen uhriksi

- Ole rauhallinen.
- Tottele käskyjä, mutta älä tee mitään vapaaehtoisesti.
- Unohda sankariteot.
- Tarkkaile tekijää, pyri saamaan paljon tuntomerkkejä hänestä.
- Ilmoita poliisille tapahtuneesta.
- Eristä rikoksen tapahtumapaikka tarvittaessa vartioinnilla.
- Täytä itsenäisesti tuntomerkkikaavake rikostilanteesta.

5.4 Aatteellinen toiminta

Haminan kaupungin kouluissa ei hyväksytä aatteellista toimintaa, jonka tarkoituksena on toisen

opiskelijan vahingoittaminen tai houkuttelu rikolliseen toimintaan. Ihmisen koskemattomuutta ja ilmaisun vapautta tulee kunnioittaa, mutta ilmaisunvapaus ei saa polkea toisen henkilön perusoikeuksia. Kielletty aatteellinen toiminta voi olla uskonnollista (esim. saatananpalvonta), poliittista (ääriliikkeitä, esim. fasistisia), rasistisia (esim. skinhead) tai rikollista (erilaiset jengit). Myöskään aatteellisen toimintaan liittyvien vaatteiden, tunnuksien tai tunnusmerkkien käyttöä koulussa ei hyväksytä. Samoin em. toiminnan esittely tai esitteiden jakaminen on kielletty.

5.5 Pääteet

Päihteisiin luetaan alkoholi, huumeet, lääkkeet, tupakkatuotteet ja nuuska. Oppilaitosten turvallisuussuunnitelmassa on otettu huomioon päihteet, jotta oppilaitokset pystyisivät ehkäisevään toimintaan. Turvallisuussuunnitelma sisältää toimintaohjeet opiskelijoiden päihteiden käytön ehkäisemiseksi sekä päihdeongelmiin puuttumiseksi. Ehkäisevän päihdetyön tulee olla järjestelmällistä ja näkyvää, jonka kautta hyvinvointia voitaisiin tarkastella laajempänä ilmiönä ja sen kautta kiinnittää huomioita asenteiden sekä toimintatapojen muokkaamiseen.

Päihteiden käyttö koskettaa tavalla tai toisella kaikkien ihmisten elämää, oli se sitten erilaisten sosiaalisten tilanteiden ja vapaa-ajan vieton, läheisen päihdeongelman tai vaikka passiivisen tupakoinnin kautta. Ehkäisevä päihdetyö on terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä, jolla voidaan vaikuttaa niin päihteitä käyttäviin kuin myös kaikkiin muihin yhteisön jäseniin.

Ehkäisevä päihdetyö pääpiirteittäin:

- ehkäisevä päihdetyö edistää päihteettömiä elintapoja, vähentää ja ehkäisee päihdehaittoja ja pyrkii ymmärtämään ja hallitsemaan päihdeilmiötä
- päihteiksi luetaan alkoholi, huumeet, tupakka, nuuska sekä mm. lääkkeet ja liuottimet, jos niitä käytetään päihtymistarkoituksessa. Myös toiminnalliset riippuvuudet kuten peliriippuvuus ovat yksi osa ehkäisevää työtä
- ehkäisevässä päihdetyössä vaikutetaan: päihteitä koskeviin tietoihin, asenteisiin ja oikeuksiin, päihdehaitoilta suojaaviin tekijöihin ja riskitekijöihin sekä päihteiden käyttötappoihin, saatavuuteen, tarjontaan ja haittoihin.

Tupakkalain 10 §:n mukaan tupakkatuotetta tai tupakointivälinettä ei saa myydä tai muuten luovuttaa alle 18-vuotiaalle. Tupakkalain 11 §:n mukaan myös tupakkatuotteiden hallussapito on kielletty alle 18-vuotiailta. Saman lain 12 §:n mukaan tupakointi on kaikilta kielletty oppilaitosten sisätiloissa ja ulkoalueilla.

Tupakkalain 32 §:n perusteella tupakkarikkomuksesta voi seurata sakkorangaistus.

Päihtynyt opiskelija koulussa:

- jos opiskelija on oppilaitoksessa päihtyneenä, ottaa rehtori välittömästi yhteyttä huoltajaan,
- jos huoltaja ei ole tavoitettavissa, otetaan yhteys lastensuojeluun
- päihtynyt opiskelija saatetaan kahden henkilön valvonnassa erilleen muista opiskelijoista
- päihtynyttä ei saa jättää ilman aikuisen valvontaa eikä häntä saa päästää yksin kotiin,
- jos selkeästi on havaittavissa, että opiskelijalla on alkoholia mukana koulussa, voidaan kahden henkilön toimesta ottaa alkoholi pois esim. taskusta, repusta, hihasta (huom.

tytöiltä naisopettajat, pojilta miesopettajat)

- päihtyneestä opiskelijasta tehdään lastensuojeluilmoitus
- myöhemmin tapahtumat käydään perusteellisesti läpi neuvottelussa, jossa ovat mukana opiskelija, huoltaja ja rehtori sekä tarvittaessa koulun opiskeluhoitohenkilöstöä,
- opiskelija otetaan tarvittaessa opiskeluhoiton tukitoimien piiriin.
- jos opiskelija on päihtyneenä oppilaitoksessa, asian havainneella on virkavelvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus

Jos opiskelijan käytös, olemus tai puheet herättävät epäilyn huumeiden käytöstä

- rehtori ilmoittaa epäilystä opiskelijan huoltajalle, poliisille, kouluterveydenhoitajalle ja lastensuojeluun
- opiskelija saatetaan kahden henkilön valvonnassa erilleen muista opiskelijoista
- opiskelijaa ei saa jättää ilman aikuisen valvontaa eikä häntä saa päästää yksin kotiin,
- jos selkeästi on epäiltävissä, että opiskelijalla on huumeita mukana koulussa, voidaan ne kahden henkilön toimesta ottaa pois esim. taskusta, repusta, hihasta (huom. tytöiltä naisopettajat, pojilta miesopettajat) VIILTO- TAI PISTOKÄSINEET tartuntatautien varalta!
- huume-epäilyssä kouluterveydenhoitaja ohjaa opiskelijan A-klinikalle tai terveysasemalle. Jos opiskelija kieltäytyy, huoltajaa pyydetään viemään opiskelija tarvittaessa lääkärin tutkimukseen ja huumetesteihin terveyskeskukseen,
- myöhemmin tapahtumat käydään perusteellisesti läpi neuvottelussa, jossa ovat mukana opiskelija, huoltaja ja rehtori sekä tarvittaessa oppilaitoksen opiskeluhoitohenkilöstöä,
- opiskelija otetaan tarvittaessa opiskeluhoiton tukitoimien piiriin.

Jokainen oppilaitoksen opiskelija ja aikuinen on velvollinen heti ilmoittamaan rehtorille, jos epäilee tai havaitsee oppilaitoksessa opiskelijan hallussa olevan lääkkeitä, alkoholia, huumeita, impattavia aineita tms., tai epäilee opiskelijan käyttävän tai välittävän niitä.

5.6 Kurinpitomenettely

Opetuksen järjestäjän on huolehdittava siitä, että opiskelijalla, jolle on määrätty kurinpitorangeistus tai jolta opetus on evätty jäljellä olevan työpäivän ajaksi, järjestetään tarvittava opiskeluhoito. Tällöin opettaja huolehtii tiedonkulusta oppilaitoksen ja kodin välillä sekä tarvittavin osin kokoaan monialaisen asiantuntijaryhmän opiskelijan tuen saannin varmistamiseksi.

Määräaikaisesta erottamisesta päättää lasten ja nuorten palveluiden lautakunta oppilaitoksen rehtorin esityksestä. Lastensuojelulaissa säädetään, että sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen tulee olla edustettuna lapsen tekemäksi ilmoitetun rangaistavan teon esitutkinnassa ja tuomioistuinkäsittelyssä, sekä käsiteltäessä oppivelvollisuuden lapsen oppilaitoksesta erottamista koskevaa asiaa opetustoimessa vastaavassa toimielimessä, jollei sosiaalihuollosta vastaa toimielin arvioi läsnäolon olevan ilmeisen tarpeetonta.

Kuntakohtaiseen opetussuunnitelmaan on kirjattu kurinpitoon liittyvät linjaukset. Haminan perusopetuksen ja lukion opetussuunnitelmissa on kuvattu yhteisöllisen ja yksilökohtaisen opiskeluhoiton päälinjaukset. Oppilaitoskohtaisissa opiskeluhoitosuunnitelmissa kuvataan yksityiskohtaisemmin kunkin oppilaitoksen käytänteet mm. kurinpitomenetelmien osalta.

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013) painottaa kasvatustieteellistä keskustelua ja oppilaiden omaa aktiivisuutta koulurauhan edistämiseksi. Opiskelija, joka häiritsee opetusta tai muutoin rikkoo oppilai-

toksen järjestystä, menettelee vilpillisesti tai kohtelee muita opiskelijoita tai oppilaitoksen henkilökuntaa epäkunnioittavasti tai heidän ihmisarvoaan loukkaavasti, voidaan ensisijaisena toimenpiteenä määrätä osallistumaan yhteensä enintään kaksi tuntia kestäväan kasvatustieteeseen. Kasvatustieteeseen voidaan järjestää kerralla tai useammassa osassa opiskelupäivän aikana tai sen ulkopuolella.

Perusasteella kasvatustieteessä yksilöidään toimenpiteeseen johtanut teko tai laiminlyönti yhdessä opiskelijan kanssa ja tarvittaessa selvitetään laajemmin käyttäytymisen syyt ja seuraukset sekä keinot koulussa käyttäytymisen ja opiskelijan hyvinvoinnin parantamiseksi. Kasvatustieteeseen määrää oppilaitoksen opettaja tai rehtori. Kasvatustieteeseen tulee kirjata ja siitä tulee ilmoittaa opiskelijan huoltajille. Huoltajalle tulee varata mahdollisuus osallistua kasvatustieteeseen tai osaan siitä, jos se katsotaan tarpeelliseksi. Kasvatustieteeseen on enintään kaksi tuntia kestävä opettajan tai rehtorin määräämä tapaaminen, jossa selvitetään mitä on tapahtunut ja pohditaan keinoja oppilaan käytöksen parantamiseksi. Kasvatustieteeseen on ensisijainen keino puuttua häiriötilanteisiin koulussa.

Jatkossa työrauhan turvaamiseksi lukiolaista voidaan kieltää tulemasta kouluun kolmeen päivään, jos hän aiheuttaa vaaraa tai häiriötä. Peruskoulussa tätä mahdollisuutta evätä opetus kolmeksi päiväksi ei ole. Myös jälki-istunnon sisältö saa nyt olla aiempaa laajempi. Jälki-istunnossa oppilaan voi laittaa tekemään suullisten ja kirjoitustehtävien lisäksi muitakin yhteisöllisyyteen tähtääviä tehtäviä - työrauhasta oppilailla ei kuitenkaan saa teettää.

Opettajat ja rehtorit ovat koululainsäädännön nojalla oikeutettuja tarkastamaan ja ottamaan pois oppilailta vaarallisina pitämiään tavaroita. Tarkastaminen edellyttää perusteltua ja ilmeistä syytä. Perusopetuksessa oppilaalta saadaan takavarikoida myös esineet, joilla oppilas häiritsee opetusta.

Opiskelija joka häiritsee opetusta tai muuten rikkoo oppilaitoksen järjestystä, taikka menettelee vilpillisesti, voidaan määrätä jälki-istuntoon enintään kahdeksi tunniksi tai hänelle voidaan antaa kirjallinen varoitus. Jälki-istunto ei koske toisen asteen opiskelijoita. Jos rikkomus on vakava tai jos opiskelija jatkaa edellä tarkoitettua epäasiallista käyttäytymistä jälki-istunnon tai kirjallisen varoituksen saatuaan, opiskelija voidaan erottaa enintään kolmeksi kuukaudeksi. Kirjallinen varoitus ja määräävä erottaminen ovat kurinpitorangaistuksia. Jälki-istuntoon jättämisestä ilmoitetaan huoltajalle.

Opetusta häiritsevä opiskelija voidaan määrätä poistumaan jäljellä olevan oppitunnin ajaksi luokahuoneesta tai muusta tilasta, jossa opetusta annetaan, taikka koulun järjestämästä tilaisuudesta. Opiskelijan osallistuminen perusopetukseen voidaan evätä enintään jäljellä olevan työpäivän ajaksi jos on olemassa vaara, että toisen opiskelijan taikka oppilaitoksessa tai muussa opetustilassa työskentelevän henkilön turvallisuus kärsii opiskelijan väkivaltaisen tai uhkaavan käyttäytymisen vuoksi, taikka opetus tai siihen liittyvä toiminta vaikeutuu kohtuuttomasti opiskelijan häiritsevän käyttäytymisen vuoksi. Kotitehtävänsä laiminlyönyt opiskelija voidaan määrätä työpäivän päätyttyä enintään tunniksi kerrallaan valvonnan alaisena suorittamaan tehtäviään.

Rehtorilla ja opettajalla on oikeus poistaa luokahuoneesta tai muusta opetustilasta taikka oppilaitoksen tilaisuudesta opiskelija, joka ei noudata hänelle annettua poistumismääräystä. Jos poistettava opiskelija koettaa vastarintaa tekemällä välttää poistamisen, rehtorilla ja opettajalla on oikeus käyttää sellaisia opiskelijan poistamiseksi välttämättömiä voimakeinoja, joita voidaan pitää puolustettavina opiskelijan ikä ja tilanteen uhkaavuus tai vastarinnan vakavuus sekä tilanteen kokonaisarviointi huomioon ottaen. Opiskelijan poistamisessa ei saa käyttää voimankäyttövälineitä. Opettajan

oman turvallisuuden ja oikeusturvan kannalta on suositeltavaa, että opiskelijan poistaminen voimakeinoin tapahtuu kahden henkilön toimesta.

Voimakeinojen käyttöön turvautuneen opettajan tai rehtorin tulee antaa kirjallinen selvitys tapahtuneesta opetuspäällikölle.

6 SALASSAPITOVOLLISUUS

Oppilaitosten toiminta perustuu eri hallinnonalojen (opetus, opiskeluhoito, terveydenhoito, nuorisotyö) ammattihenkilöiden työhön, jossa sovelletaan yleislakien lisäksi kunkin hallinnonalan erityislainsäädäntöä. Käytännössä ongelmana on ollut epätietoisuus velvollisuudesta luovuttaa salassa pidettäviä tietoja ja oikeudesta saada niitä. Lähtökohta on, että kukin ammattikunta tuntee omat säännöksensä ja toimii niiden mukaisesti, mutta ilmeisesti tietämättömyys toista ammattikuntaa koskevista säännöksistä ja myös se, että aina ei ole velvollisuutta tai oikeutta antaa salassa pidettäviä tietoja aiheuttaa ongelmallisia tilanteita. Tämä saattaa hankaloittaa ja hidastaa lasta koskevaa päätöksentekoa ja tukitoimien järjestämistä.

Perusopetuslain 40§ ja lukiolain 32§ mukaan opetuksen ja koulutuksen järjestämisestä vastaavien toimielinten jäsenet, rehtori, opettajat, tuntiopettajat, muu henkilöstö ja opetusharjoittelua suorittavat opiskelijat eivät saa luvattomasti sivullisille ilmaista, mitä he ovat koulutukseen liittyviä tehtäviä hoitaessaan saaneet tietää, opiskelijoiden tai edellä mainitun henkilöstön taikka heidän perheenjäsentensä henkilökohtaisista oloista ja taloudellisesta asemasta. Poikkeuksena mainitaan, että edellä mainittu henkilöstö ja toimielinten jäsenet sekä opiskeluhoitohenkilöstö saavat antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille opetuksen ja opiskelun asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot. **Tietojen antaminen on siis jätetty tietoja antavan henkilön harkintaan.**

Lain viranomaisten toiminnan julkisuudesta mukaan salassa pidettäviä ovat asiakirjat, jotka sisältävät tietoja mm.

- opiskelijan terveydentilasta (mm. psykologin tutkimukset)
- perheeseen kohdistuvista sosiaalihuollon tukitoimista, etuuksista, palveluksista
- perheen tai opiskelijan poliittisesta tai uskonnollista vakaumuksesta sekä taloudellisesta asemasta
- opiskeluhooltoon liittyvistä asioista
- opiskelijan koesuorituksista
- opiskelijan henkilökohtaisista ominaisuuksista

Tietoja näistä asiakirjoista voidaan antaa toiselle viranomaiselle ainoastaan siinä tapauksessa, että luovutukseen on saatu asianomaisen lupa. Lupa tietojen luovuttamiseen on syytä pyytää aina kirjallisena. Perusopetuksen opiskelijaa koskeva lupa on syytä pyytää hänen huoltajaltaan. Kuitenkin edellä olevasta huolimatta opettajat sekä kouluterveydenhuollosta ja muusta opiskeluhoollosta vastaavat henkilöt saavat antaa toisilleen sekä koulutuksesta vastaaville viranomaisille opetuksen asianmukaisen järjestämisen edellyttämät välttämättömät tiedot.

Lastensuojelua ohjaavat lait ja asetukset antavat lapsen edun sitä vaatiessa oikeuden ja joissakin tapauksissa myös velvoitteen tietojen antamisesta esim. sosiaaliviranomaisille ilman huoltajien suostumusta.

Opiskelijoiden henkilötietojen vieminen koulun kotisivuille:

Opiskelijoiden oppilasrekisteriin sisältyviä henkilötietoja voidaan viedä internetiin vain opiskelijan suostumuksella.

Henkilörekisteriin sisältyvien henkilötietojen laittaminen viranomaisen kotisivulle on henkilötietojen sähköistä luovuttamista. Esimerkiksi opiskelijan nimi ja häneen yhdistettävissä oleva valokuva sekä arvosanatiedot ovat henkilötietoja. Henkilötietojen laittaminen kotisivuille merkitsee, että henkilötietoja luovuttava rekisterinpitäjä ei voi enää hallita näiden tietojen käyttöä eikä käyttää luovuttajalle kuuluvaa oikeutta. Luovutuksensaajia ovat kaikki, jotka voivat internetiä käyttää ja kotisivuja katsella. Luovutuksensaajien käyttötarkoitusta ei voida selvittää. Mainituista syistä kotisivuille ei saa laittaa henkilörekisteriin sisältyviä henkilötietoja ilman rekisteröidyn asianmukaista suostumusta. Alaikäisen puolesta suostumuksen antaa hänen huoltajansa.

6.1 Opetuksen julkisuuden rajoittaminen

Opetus on Suomessa lähtökohtaisesti julkista perusopetus- ja lukiolain mukaisesti. Opetuksen julkisuudella tarkoitetaan ennen muuta ulkopuolisen oikeutta päästä seuraamaan opetusta. Opetuksen käsite kattaa sekä normaalina työaikana koulussa toteutetut toimet että retket, leirikoulut ja muut koulun ulkopuolella toteutetut tapahtumat. Oppilaitoksen ulkopuolella tapahtuva toiminta on yhdenvertaista oppilaitoksen muun opetuksen kanssa. Perusopetuslain ja lukiolain mukaan oikeutta päästä seuraamaan opetusta voidaan perustellusta syystä rajoittaa. Rajoittaminen perustuu tarpeeseen taata turvallinen ympäristö lapsille ja nuorille kaikessa opetuksen piiriin kuuluvassa toiminnassa.

Erityinen syy rajoittaa opetuksen julkisuutta voi syntyä muun muassa jos esimerkiksi ulkopuolisten mukanaolosta voi olla käytettävän opetusmenetelmän tai tilojen ahtauden vuoksi haittaa opetustyölle tai jos on ilmeistä, että ulkopuolisten mukanaolo voi häiritä oppilaiden ja opettajan työskentelyä. Oppilaitoksen johto päättää aina tapauskohtaisesti opetuksen julkisuuden rajoittamisesta.

6.2 Asiakirjajulkisuus

Laissa viranomaisten toiminnan julkisuudesta (621/1999) säädetään, että viranomaisen asiakirjat ovat julkisia, jollei erikseen toisin säädetä. Näin ollen jokaisella on oikeus saada tieto asiakirjasta, joka on julkinen. Salassa pidettävästä asiakirjasta tai sen sisällöstä saa antaa tiedon vain, jos niin erikseen laissa säädetään. Jos vain osa asiakirjasta on salassa pidettävä, tieto on annettava asiakirjan julkisesta osasta, jos se on mahdollista niin, ettei salassa pidettävä osa tule tietoon. Lain viranomaisen toiminnan julkisuudesta mukaan salassa pidettäviä ovat muun muassa asiakirjat jotka koskevat opiskeluhoitoa ja opiskelijan opetuksesta vapauttamista sekä opiskelijan ja kokelaan koesuorituksia. Salaisia ovat myös sellaiset oppilaitoksen antamat todistukset ja muut asiakirjat, jotka sisältävät opiskelijan henkilökohtaisten ominaisuuksien sanallista arviointia koskevia tietoja. Lisäksi ne asiakirjat joista ilmenee ylioppilastutkintolautakunnan määräämien arvostelijoiden arvostelutehtäviä koskeva oppilaitoskohtainen työnjako, ovat salaisia, kunnes on kulunut vuosi kyseisestä tutkintakerrasta.

Salassa pidettäviä tietoja sisältävät paperit säilytetään lukittavassa laatikossa tai kaapissa. Kun salassa pidettäviä tietoja käsitellään, tulee huolehtia, että asiaan kuulumattomat henkilöt eivät näe tai käsittele papereita. Salassa pidettävät paperit hävitetään ainoastaan silppuamalla.

Liite 1

Haminan terveysasema	terveyskeskuspsykologi	puh.0400 804605
Haminan terveysasema	depressiohoitaja	puh.040 1991414
Haminan perheneuvola		puh. (05) 749 3083
Lastenpsykiatrian poliklinikka	Kotka	puh. 020 633 3801
Nuorisopsykiatrian poliklinikka	Kotka	puh. 020 633 2998
Ensio-työryhmä (ilman lähetettä)	Kotka	puh.020 633 3037
A-klinikka		puh. 040 136 8260
Haminan psykiatrian poliklinikka (18-vuotiaat ja vanhemmat)		puh. (05) 749 3185, puh. 749 3195 (neuvonta)
Lastenneurologian poliklinikka	Kotka	puh. 020 633 2119
Haminan seurakunta (mm. diakonia- ja nuorisopalvelut)		puh. (05) 210 3000 (vaihde)
Lasten ja perheiden sosiaalityö		puh.(05) 749 3031 (neuvonta)
Finders – Etsivä nuorisotyö		Markus Tähti. puh.050 5817325 Jaana Vehviläinen.puh.050 5817324 Mari Virtanen. puh.050 5755174 Katriina Osola. puh.050 5938358 Tommi Iivonen. puh. 044 7066871
Tukikeskus Villa Jensen (24h)		puh.(05) 2345800 tai 040 5095111

Toimintaohjeita/Linkkejä äkillisten kriisitilanteiden sattuessa:

www.punainenristi.fi/

<http://www.oph.fi/>

www.mielenterveysseura.fi/

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki (1287/2013)

Oppilas- ja opiskelijahuoltolaki kattaa oppilas- ja opiskelijahuollon palvelut esiopetuksesta toisen asteen koulutukseen. Uusi laki lisää kuntien velvollisuuksia erityisesti lukiolaisten ja ammatillisten oppilaitosten ja niiden opiskelijoiden palvelujen järjestämisessä. Kunnan on mm. järjestettävä opiskelijoille mahdollisuus päästä henkilökohtaisesti keskustelemaan opiskeluhuollon psykologin tai kuraattorin kanssa viimeistään seitsemäntenä oppilaitoksen työpäivänä sen jälkeen kun opiskelija on sitä pyytänyt.

Perusopetuslaki**29 § Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön**

Opetukseen osallistuvalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.

Perusopetusasetus**17 § Menettely oppilaan ojentamisessa ja kurinpidossa**

Ennen oppilaan määräaikaista erottamista, kirjallisen varoituksen antamista oppilaalle ja oppilaan määräämistä jälki-istuntoon on yksilöitävä toimenpiteeseen syynä oleva teko tai laiminlyönti, kuultava oppilasta sekä hankittava tarpeellinen muu selvitys.

Määräaikaisesta erottamisesta ja kirjallisesta varoituksesta tulee antaa päätös. Oppilaan määrääminen jälki-istuntoon, luokasta poistaminen ja oppilaan määrääminen työpäivän päätyttyä suorittamaan tehtäviään tulee kirjata. Ennen oppilaan määräaikaista erottamista ja kirjallisen varoituksen antamista on myös oppilaan huoltajalle varattava mahdollisuus tulla kuulluksi. Muista tässä pykälässä säädetyistä toimenpiteistä tulee, luokasta poistamista lukuunottamatta, ilmoittaa oppilaan huoltajalle. Jälki-istunnosta, luokasta poistamisesta ja tehtävien suorittamisesta työpäivän päätyttyä päättää oppilaan opettaja.

18 § Kurinpitomenettelyn suhde syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun

Sinä aikana, jolloin oppilasta vastaan on vireillä syyte yleisessä tuomioistuimessa, ei häntä vastaan samasta syystä saa aloittaa tai jatkaa kurinpitomenettelyä. Jos tuomioistuin on vapauttanut oppilaan syytteestä, ei kurinpitomenettelyä saa aloittaa tai jatkaa samasta syystä muutoin kuin sellaisen menettelyn perusteella, jota ei ole katsottava rikokseksi, mutta josta voidaan rangaista kurinpidollisesti. Jos tuomioistuin on tuominnut oppilaan rangaistukseen, ei hänelle saa samasta syystä määrätä kurinpitorangeistusta. Oppilas saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi, jos se oppilaan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.

Lukiolaki**21 § Oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön**

Opiskelijalla on oikeus turvalliseen opiskeluympäristöön.

Lukioasetus**11 § Menettely kurinpitoasioissa**

Ennen opiskelijan määräaikaista erottamista, asuntolasta erottamista ja kirjallisen varoituksen antamista opiskelijalle on yksilöitävä rangaistukseen syynä oleva teko tai laiminlyönti, kuultava opiskelijaa sekä hankittava tarpeellinen selvitys. Ennen määräaikaista erottamista ja asuntolasta erottamista on myös opiskelijan huoltajalle varattava mahdollisuus tulla kuulluksi. Rangaistuksista on annettava kirjallinen päätös.

12 § Kurinpitomenettelyn suhde syytteen vireilläoloon ja tuomioistuimen ratkaisuun

Sinä aikana, jolloin opiskelijaa vastaan on vireillä syyte yleisessä tuomioistuimessa, ei häntä vastaan samasta syystä saa aloittaa tai jatkaa kurinpitomenettelyä. Jos tuomioistuin on vapauttanut opiskelijan syytteestä, ei kurinpitomenettelyä saa aloittaa tai jatkaa samasta syystä muutoin kuin sellaisen seikan nojalla, jota ei ole katsottava rikokseksi, mutta joka voi aiheuttaa kurinpidollisen rankaisemisen. Jos tuomioistuin on tuominnut opiskelijan rangaistukseen, ei hänelle saa samasta syystä määrätä kurinpitorangeistusta. Opiskelija saadaan kuitenkin erottaa määräajaksi tai erottaa asuntolasta, jos se opiskelijan tekemän rikoksen tai siihen liittyvien seikkojen perusteella on perusteltua.

TUNTOMERKKIKAAVAKE RIKOSTILANTEESEEN

Liite 4

Rikoksen tapahduttua kirjaa seuraavat tuntomerkit tekijästä.

Fyysiset ominaisuudet

Arvioi Ikä _____ v. ja Pituus _____ cm

Rotu _____

Sukupuoli

^a Mies ^a Nainen

Vartalo

^a Hoikka ^a Tanakka ^a Lihava

Erikoistuntomerkit

^a Arvet _____ ^a Luomet _____
^a Tatuoinnit _____ ^a Muut _____

Kasvot

^a Parta ^a Ajettu ^a Viikset ^a Naamio
^a Erikoisuudet _____

Silmien väri

^a Ruskea ^a Sininen ^a Muu väri _____

Hampaat

^a Hoidetut ^a Rikkinäiset ^a Ulkonevat

Hiuksien väri

^a Musta ^a Ruskea ^a Vaalea ^a Harmaa
^a Muu väri _____

Ääni ja puhe

^a Korkea ^a Matala ^a Hiljainen ^a Voimakas ^a Nopeaa ^a Huolellista ^a
Selkeää
^a Hidasta ^a Kiroilevaa ^a Epäselvää

Kätisyys

Ase oli ^a oikeassa ^a vasemmassa kädessä

Vammat

Puutteet _____

Liikkuminen

Poistumissuunta _____

Poistumistapa

^a Jalkaisin ^a Pyörällä ^a Autolla
^a Muu väline _____

Rekisterinumero _____ Väri _____

Merkki ja malli _____

Vaatus

^a Päähine _____ ^a Paita _____
* Takki/pusero _____ ^a Solmio _____
^a Housut _____ ^a Käsineet _____
^a Jalkineet _____ ^a Sukat _____
^a Korut _____

Tuntomerkkikaavakkeen täyttäjä:

nimi _____ pvm. _____.____.____ aika _____

Kirjemalli menehtyneen oppilaan luokkatoverin kotiin:

_____ luokka on tänään saanut surullisen tiedon, että on menehtynyt. Tämä asia koskettaa syvästi meitä kaikkia, varsinkin luokan oppilaita. Lähipäivinä käytämme paljon aikaa tapahtuneesta puhumiseen ja luokkatoverin muistamiseen. Kouluterveydenhoitaja/koulun kriisiryhmä on myös paikalla ja koulullamme järjestetään muistotuokio. Lapsille on tärkeää, että myös kotona voidaan puhua avoimesti tapahtuneesta. Annamme lisätietoja tarvittaessa.

Terveisin _____

Kirjemalli kotiin hautajaisiin osallistumisesta:

Koulumme oppilas _____ haudataan _____ päivänä _____ kuuta klo _____. Olemme vainajan perheen kanssa sopineet, että luokka osallistuu hautajaisiin. Osallistuminen on vapaaehtoista. Kaikkien läsnäolo on kuitenkin toivottavaa. Osallistumisella on merkitystä surun käsittelyssä. Koulun rehtori, luokanopettaja ja _____ osallistuvat tilaisuuteen. Lapsille on tärkeää, että mukana on joku omainen.

Terveisin _____